SURİYE'DE DEMOGRAFİK MÜHENDİSLİK

Eylül 2017 | **SINAN HATAHET & AYMAN ALDASSOUKY**

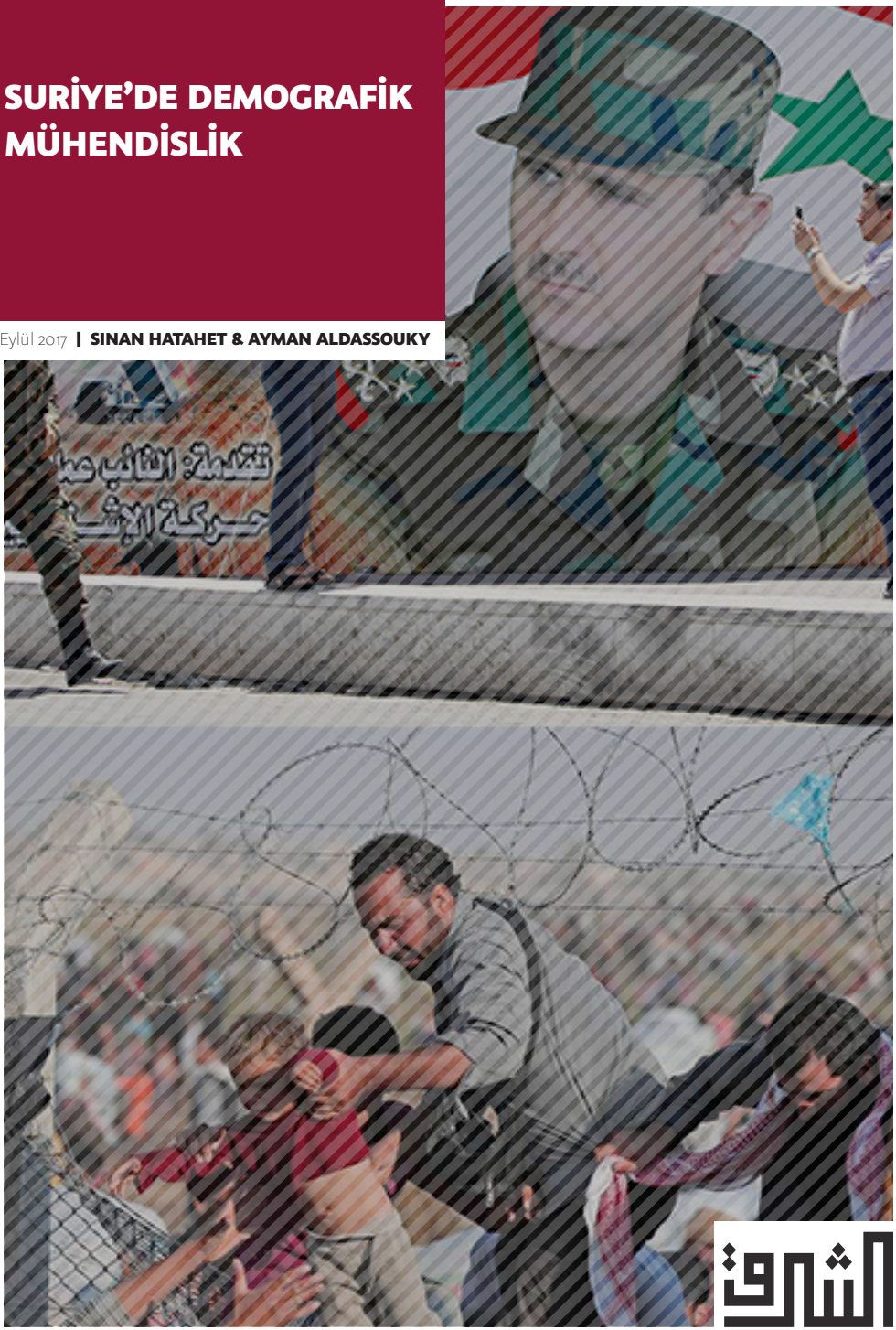

ALSHARQ FORUM RAPOR

ALSHARQ FORUM

SURİYE'DE DEMOGRAFİK MÜHENDİSLİK

SINAN HATAHET & AYMAN ALDASSOUKY

منتدى الشرق
ALSHARQ FORUM

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellif(ler)ine aittir.

Telif hakkı © 2017, Al Sharq Forum
Her hakkı saklıdır.
Tasarım: Jawad Abazeed
Türkiye'de basılmıştır.

Bu yayının tüm hakları Al Sharq Forum'a aittir. Al Sharq Forum'un izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Adres: Yenibosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi.
İstanbul Vizyon Park A1 Blok, Kat:6 No.:52 34197
Bahçelievler / İstanbul / Türkiye.
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

İçindekiler

Özet	**4**
Giriş	**7**
Krizin Kökleri	**12**
Sayısal Verilerle Suriye Demografisi	**15**
Makro Ölçekli Gözlemler	**16**
Rejim Kaynaklı Demografik Değişimler	**19**
Taktikler ve Araçlar	**21**
IŞİD Kaynaklı Demografik Değişimler	**23**
IŞİD'in Sicili	**25**
PYD Kaynaklı Demografik Değişimler	**26**
PYD'nin Sicili	**29**
Muhalif Grupların Yaptığı Demografik Değişimler	**31**
Sonuç	**34**
Referanslar	**35**
YAZAR HAKKINDA	**38**
AL SHARQ FORUM HAKKINDA	**39**

Özet

■ Baas Partisi liderleri; köklü siyasi kurumların yokluğunda, otoritelerini pekiştirmek için mezhepsel aidiyetlere, ideolojik temayüllere ve militer uygulamalara başvurmuş ve kapsayıcı bir ulusal Suriyeli kimliğini oluşturmaktan mümkün mertebe kaçınmışlardır.

■ Hafız Esad, yerel toplulukları manipüle ederken kendisini bu toplulukların fiili bir hamisi gibi konumlandırarak mezhepçi ayrılıklardan faydalanmıştır. Benzer bir şekilde, bölgedeki düşmanlarının ya da rakiplerinin ilgisini farklı yönlere çekmek için komşu ülkelerdeki etnik ve dini çatışmaları kışkırtmıştır.

■ Demografik krizler, 2011'deki ayaklanmalardan önce ve kısmen Beşar Esad yönetimi altındaki otoriter modernleşme ve ekonomik liberalleşme projelerinin bir sonucu olarak, 2009'da yaşanan kıtlık sürecinde açığa çıkmıştı.

■ Demografik verilerin ortaya koyduğu üzere Suriye'de baş gösteren çatışmaların Suriye nüfusu üzerinde yıkıcı bir etkisi olmuştur: Suriye'nin yıllık nüfus artış oranı, 2010 yılında yüzde 2,5 iken 2016 yılında bu sayı yüzde 0,3'e düşmüştür. Ölüm oranı ise son 5 yılda ikiye katlanmış ve aynı dönemde toplam nüfus, 21 milyondan 14 milyona düşmüştür.

■ 2011 ve 2016 yıllarına ait demografik verilerin karşılaştırmalı bir okuması, Suriye nüfusu içerisinde halihazırda devam eden savaştan en çok etkilenen grubun Sünni Araplar olduğunu göstermektedir. Nitekim Sünni Araplar, mültecilerin yüzde 70'ini ve ülke içerisinde yerinden edilen toplulukların da çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu anlamda Birleşmiş Milletler (BM) organlarının verileri de Sünni Arapların yaşadığı bölgelerin savaşta en çok zararı gören yerler olduğunu ortaya koymaktadır.

■ Suriye rejimi, muhalif topluluklara karşı toplu cezalandırma yöntemleri geliştirmiş ve Şam, Humus, kıyı kesimleri ve Halep gibi stratejik bölgelerdeki sivilleri geniş çaplı uygulamalarla zorla yerinden etmiştir. Bu bölgelerde, Rus ordusu ile İran Devrim Muhafızlarının da

dahliyle hedef gözetmeden ve ayrım yapmaksızın hava bombardımanları ve top atışları gerçekleştirilmiş, sivil hareketlere yönelik güvenlik kısıtlamaları getirilmiş, muhalifleri destekleyen topluluklar abluka altına alınmış ve kuşatma altındaki toplulukların tahliyesi için de BM nezdinde hazırlanan antlaşmalara başvurulmuştur. Sahadan aktarılan ilk raporlar, son 5 yıllık sürede en az 400,000 sivil yerleşimcinin rejim güçleri tarafından yerinden edildiğini ortaya koymaktadır ki bu sayı savaş alanlarından gönüllü olarak kaçan sivilleri kapsamamaktadır.

■ Suriye'de Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) Sünni Arap muhalif gruplara ve Kürtlere karşı savaş suçları işlemiştir. Terör örgütü IŞİD, Deyrezzor bölgesinde kendisine biat etmeyen Arap aşiretlerini cezalandırmış ve Kürtleri Rakka, Haseke ve Halep bölgelerinden zorla çıkartmıştır. IŞİD'in söylem repertuvarı, insanları etnik aidiyetlerine göre değil fakat İslam dinine ve Halifelik yönetimine sadakatleri temelinde ayrıştırmaktadır. Buna karşın Suriye'de Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) ve Halk Savunma Birlikleri (YPG) arasındaki savaşın seyri uluslararası koalisyonun müdahalesinden sonra büyük ölçüde değişmiş ve IŞİD'in spesifik olarak Kürtleri hedef alan saldırılar gerçekleştirmesine neden olmuştur.

■ İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) ve Suriye İnsan hakları Ağı (SNHR), YPG'nin Rakka bölgesindeki Tel Abyad'da ve Haseke'deki El Khabour Vadisi'nde Araplara ve Türkmenlere karşı etnik temizlik gerçekleştirdiğine dair kanıtlar bulmuştur. Kamışlı ve El Khabour Vadisi'ndeki Kürt olmayan etnik gruplara karşı benzer eylemlerin gerçekleştirildiğini gösteren başkaca raporlar da mevcuttur. Bunların yanı sıra YPG ve ona bağlı Asayiş Polisi; terörizm suçlamasıyla illegal ve keyfi tutuklamalar yapmakla, muhaliflerin özel mülklerine el koymak ve zarar vermekle ve muhalifleri uluslararası koalisyonun hava saldırıları ile tehdit etmekle suçlanmaktadır. Ancak ampirik veriler YPG'nin zorla yerinden etme politikasının coğrafi açıdan sınırlı olduğunu ve YPG'nin yayılmasına hizmet edecek şekilde yalnızca stratejik mevkilerde uygulandığını göstermektedir.

■ Suriye rejimi ve kimi insan hakları örgütleri, muhalif grupların dini ve etnik azınlıkları hedef gözetmeden bombaladığını ve zorla yerinden etmek te dahil olmak üzere birçok savaş suçu işlediğini savunmaktadır.

■ Bu iddialar temel olarak 2013 ve 2016 yılları arasında Lazkiye, Hama, Humus, Şam, İdlib, Haseke ve Rakka'da muhalif gruplar tarafından gerçekleştirilen olayları esas almaktadır. Muhaliflerin etnik temizlik yaptığını kanıtlamak için yeterli ampirik veri mevcut değildir. Ancak silahlı muhalif gruplar; hukukun üstünlüğünü tesis edemedikleri, terör eylemlerinden kaçınmadıkları veya suçluları adaletin önüne çıkarmadıkları için suçlanabilir. Nitekim ana akım muhalefet terör eylemlerini ve ayrımcılığı her ne kadar reddetse de daha sonraları El Kaide veya IŞİD'e katılan bireylerin radikalleşmesini engellemede başarısız olmuştur.

Giriş

20 Ağustos 2017'de Dışişleri ve Göç Bakanlığı tarafından düzenlenen bir konferansta açılış konuşmasını yapmak üzere kürsüye çıkan Beşar Esad, "Suriye'nin, gençlerinin ve altyapısının çoğunu kaybettiği her ne kadar doğru olsa da, daha sağlıklı ve daha homojen bir toplum kazandığı da bir o kadar doğrudur." diyordu.[1] Suriye'deki çatışmaların tarihsel bir okuması, rejim ve müttefiklerinin ülkede devam etmekte olan demografik mühendisliğin başlıca mimarları fakat yegâne failleri de olmadığını göstermektedir. Halep[2], Şam[3] ve Humus[4] çevresindeki toplu göçler, rejim kaynaklı bir etnik temizlik politikasının varlığına işaret etmektedir ancak Demokratik Birlik Partisi (PYD), IŞİD ve diğer radikal silahlı grupların da benzer yollara başvurduğu açıkça bilinmektedir. Bu sebeple, gelecekteki herhangi bir Suriye yönetiminin, Suriye'de toplumsal harmoniyi yeniden tesis etmesi için savaş yıllarında gerçekleşen büyük demografik değişimleri dikkate alması oldukça önemlidir.

Suriye'deki çatışmaların tarihsel bir okuması, rejim ve müttefiklerinin ülkede devam etmekte olan demografik mühendisliğin başlıca mimarları fakat yegâne failleri de olmadığını göstermektedir

Demografik mühendisliğin, Suriye bağlamında oldukça önemli neticeler doğurduğunu not etmek gerekir. Rejim değişikliği talebiyle başlayan barışçıl protestolar, hasır altı edilmiş mezhepsel ve etnik ayrılıkları yeniden gün yüzüne çıkararak çatışmaları hızla tırmandırmıştı. Kitlesel ölçekteki çatışmaların yaygın bir savaş halini aldığı 2011 yılının sonlarında, spesifik olarak etnik temizlik potansiyeli taşıyan eylemlerin kınanması, etnik ya da dini, herhangi bir şekilde demografik mühendisliğin sebep olacağı tahribatlara karşı beslenen hassasiyeti göstermekteydi.

Tarihsel anlamda Suriye toplumu içerisinde asimilasyon politikalarını boşa çıkaran iki topluluk vardır: Kürtler ve Aleviler. Kürt kimliği, milliyetçi bir karaktere sahiptir ve Irak ile Türkiye'deki Kürt nüfusu ile yakından ilişkilidir. Suriye devletinin kültürel haklarından mahrum bırakıp sistematik bir şekilde ayrımcılığa tabi tuttuğu Cezire bölgesindeki Kürtler, on yıllar boyunca asimilasyon politikalarına göğüs gerebilmiştir. Diğer

yandan Alevi kimliği ise mezhepçidir ve büyük ölçüde modern Suriye devletinin ve bilhassa Esad ailesinin etkisi ve koruması altındadır.

Tarihsel olarak Suriye toplumu içerisinde asimilasyon politikalarını boşa çıkaran iki topluluk vardır: Kürtler ve Aleviler. Kürt kimliği, milliyetçi bir karaktere sahiptir ve Irak ile Türkiye'deki Kürt nüfusu ile yakından ilişkilidir

Buna karşın diğer dini azınlıklar ve mezhep grupları ya sayıca çok küçük topluluklardan müteşekkildir ya da güçlü bir topluluk bağı kurmaları mümkün olmayacak kadar coğrafi olarak dağınıklardır. Bu nedenle, genel itibariyle Türkmenler ve Çeçenler gibi Sünni Müslümanlar olarak ya da Hristiyanlar ve İsmaililer gibi Araplar olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak 20. yüzyıl boyunca ana akım Suriyeli kimliği, Sünni Müslüman çoğunluğu yabancılaştırmamak için bir anlamda Müslüman olma karakterine de haiz pan-Arapçı bir mahiyete sahip olmuştur.

Her ne kadar Sünni Araplar ülkenin çoğunluğunu oluştursa da kimlikleri, homojen Kürt ve Alevi topluluklarına kıyasla daha az bütünlük ve süreklilik içerisindedir. Doğrusu Sünni Arapların yerel, bölgesel, siyasal ve aşiret bağları genellikle ortak etnik ve mezhepsel kimliklere karşı baskın gelmektedir. Nasıl ki tarih boyunca uğradığı haksızlıklar, Kürt ve Alevi kimliğinin hafızası olmakla birlikte önemli bir parçası ve gelişiminde de ortak bir faktörse, Sünni Arap kimliği için de birlik ve entegrasyon fikri ortak bir duygulanıma karşılık gelir. Bu gerçeklik bilhassa Sünni Arapların pan-Arapçı bir içerime sahip olan ve diğer mezhepsel ve dini kimlikleri bir araya getirme iddiası taşıyan "kapsayıcı" bir ulusal kimliği kucaklamasında görülmektedir.

Bu çalışma, Suriye'de baş gösteren "demografik mühendislik" fenomenine dikkat çekmeye çalışmaktadır. Söz konusu fenomenin ne tür sonuçlar doğurduğunu ortaya koymak oldukça zordur çünkü bütünlüklü ve kesin sonuçlara varacak bir tespit için henüz oldukça erkendir. Fakat yine de mevcut verilerden hareketle genel eğilimleri tespit etmek mümkündür. Araştırmada ortaya konacak bulguların; ilgilileri, Suriye'deki demografik değişimleri ve ülkenin geleceğinde bu durumun nasıl bir etkiye yol açacağını daha detaylı araştırmaya teşvik edeceğini umuyoruz.

Tarihsel Arka Plan

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ve İngiltere, Yakın Doğu'yu coğrafi ve demografik boyutları uyuşmayan kırılgan devletlere böldüler. Bunu takip eden yüzyılda ise Yakın Doğu devletleri üç ayrı evreden geçti: İlk olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra bağımsızlıklarını kazanana dek yabancı manda devletlerinin himayesindeki "koloni devletleri"; daha sonra, Soğuk Savaş dönemine kadar egemenlik fonksiyonlarını icra ettikleri varsayılan "bağımsızlık sonrası devletler" ve son olarak da 1950'ler ve 1960'larda başlayıp Arap Baharına kadar sürecek olan darbeler döneminde ortaya çıkan "otoriter devletler" dönemi.[5] Bu devletler, dünyanın geri kalanının aksine, ne tarihin seyri içerisinde gerçekleşen doğal bir evrim ne de bir halk mobilizasyonu sonucu olarak ortaya çıktılar. Tam tersine, yıllar boyunca bir grup elit tarafından muhafaza edilip sürdürülen tepeden inmeci bir yapıya haizlerdi. Dolayısıyla bu kurgu, sömürgeci güçlerin lehine sonuçlar doğuruyordu çünkü toplumların içerisindeki farklılıklardan ve buna bağlı olarak yaşanan çatışmalardan faydalanmayı mümkün kılıyordu. Nitekim daha sonraları bu kurgunun ABD ve Sovyetler Birliği için temel bir öneme sahip olduğu anlaşılacaktı. Çünkü bu iki egemen güç, kendilerine yakın otokrat ve vekilleri yoluyla nüfuz alanlarını genişletiyor ve hegemonyalarını güçlendiriyorlardı. Bununla birlikte bu politikalar, yerel topluluklar içerisinde sürekli çıkar çatışmalarını canlı tutuyor ve yine yerel topluluklar arası kimlik farklılıklarını daha da derinleştiriyordu.

Nasıl ki tarih boyunca uğradığı haksızlıklar, Kürt ve Alevi kimliğinin hafızası olmakla birlikte önemli bir parçası ve gelişiminde de ortak bir faktörse, Sünni Arap kimliği için de birlik ve entegrasyon fikri ortak bir duygulanıma karşılık gelir

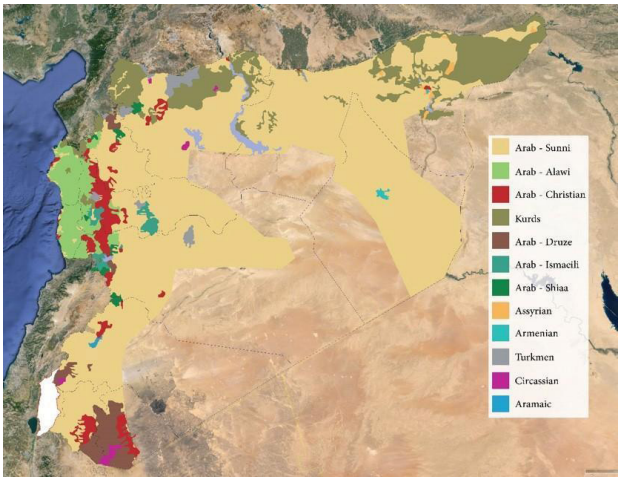

Grafik 1: Suriye'deki etnik/mezhepsel toplulukların dağılımı (Not: Renkler mutlak çoğunluğu değil farklı grupların yoğun oldukları alanları göstermektedir)[6]

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Suriyeli elitler, Arapça konuşan azınlıklar ile Sünni Arapları bir arada tutmak için bir anlamda tutkal işlevi görecek bir şekilde ulusal Suriyeli kimliğinin inşası için Arap milliyetçiliğine başvurdu. 1950'lerin en başarılı siyasi elitleri ve toplumsal hareketleri, Suriye'nin daha geniş bir içerimde Arap milletinin parçası olduğunu savunuyorlardı.[7] Dolayısıyla Baas Partisi bir istisna değildi: Çünkü Baas Partisi kendisini; birlik, özgürlük ve sosyalizm çağrısı yapan pan-Arapçı bir parti olarak niteliyordu ve kentli oligarşik siyasi elitler tarafından kaderine terk edilmiş azınlıklar ile kırsal kesimlerde ikamet eden Sünni grupları kendisine çekmeyi hedefliyordu.[8] Ancak 1963 yılında Baas Partisi'nin iktidarı ele geçirmesi, daha ziyade uzun darbeler tarihinin bir halkası olarak görüldü. Çünkü yeni rejim bir kitlesel halk hareketinin sonucunda değil, tersine bir avuç askerin planlarıyla iktidara geldi. Baasçı darbenin liderleri, köklü siyasi kurumların yokluğunda, otoritelerini pekiştirmek için sahip oldukları mezhepsel aidiyetler ile ideolojik temayülleri kullanıyor ve militer uygulamalara başvuruyordu.Benzer bir şekilde Hafız Esad

Benzer bir şekilde, Hafız Esad yönetimindeki rejim, içerde gayrı resmi bir çekirdek ile dışarıda resmi hükümet yapısından oluşan ikili bir iktidar yapısı kurdu. İç çekirdek, esas olarak devletin güvenlik sübabıydı ve başlıca görevi ülke siyasetini, ekonomisini ve toplumu kontrol etmekti

yönetimindeki rejim, içerde gayrı resmi bir çekirdek ile dışarıda resmi hükümet yapısından oluşan ikili bir iktidar yapısı kurdu. İç çekirdek, esas olarak devletin güvenlik sübabıydı ve başlıca görevi siyaset, ekonomi ve toplumu kontrol etmekti. Sünni köylülerin ve eski burjuvaların ülke yönetimindeki kademelerde yer almasına müsaade ediliyordu ancak iç çekirdeğe dahil olabilmeleri oldukça nadirdi çünkü burası daha çok Esad ailesinin akrabaları ve Aleviler için ayrılmıştı. Nitekim bu yapı, Suriye toplumu içerisinde bir denge olduğu görüntüsü vermek ve toplumun elitleri arasında da bir mutabakat olduğu hissini pekiştirmek üzere dizayn edilmişti.

Bu yapı, Esad'ın Suriye toplumu içerisindeki mezhepsel ve etnik meselelere dair beslediği hassasiyeti ortaya koymaktadır. Çünkü Esad, daha kapsayıcı bir ulusal kimliği desteklemek ve teşvik etmek yerine, ulusaltı aidiyetleri korumayı tercih etmiştir. Esasında Esad ailesi, Suriye toplumunun parçalı yapısı sayesinde farklı yerel topluluklar arasında fiili bir hakem rolüne soyunmak suretiyle daha büyük bir kontrol kapasitesi elde edebilmiş ve klasik böl-yönet stratejisi ile rakiplerini karşı karşıya getirmiştir.

Suriye iç siyasetinin dış müdahaleler tarafından yönlendirildiği yılların ardından Esad, bölgesel güçlerle arasındaki iç içe geçmiş karmaşık ilişkilerini pekiştirip diğer taraftan komşu ülkeleri istikrarsızlaştırmayı da sürdürdü. Bu süre zarfında etnik temelli talepler ve mezhepsel aidiyetler bir kez daha, bölge içerisinde kullanışlı araçlar hâline gelmiştir. Örneğin Şam, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile yakın ilişkisini korumuş, 1990'ların başında PKK lideri Abdullah Öcalan'a ev sahipliği yapmış ve PKK'lılara Suriye'nin kontrolü altındaki Lübnan'ın Beka Vadisi'nde 1998'e kadar sığınak sağlamıştır.[9] Suriye'nin PKK'ya verdiği destek ideolojik bir yakınlıktan kaynaklanmıyordu ve karşılıklı çıkar ilişkileri üzerine inşa edilmişti. Nitekim tüm bunlar olurken Suriyeli Kürtler

eziyet görüyor ve kültürel haklarından mahrum bırakılıyorlardı. Esad, PKK'yı desteklemeyi tercih etmişti çünkü PKK, Türkiye devletine karşı silahlı bir isyan başlatmıştı ve Türkiye, Suriye'nin de bağlı olduğu Sovyet yanlısı bloku tehdit olarak gören bölgesel bir güçtü. Benzer şekilde Şam, 1976'daki Lübnan İç Savaşı'na Maruniler safında yer alarak dahil oldu fakat 1989'a gelindiğinde Marunilerin liderlerinden Michel Aoun'a karşı cephe aldı. Bunların yanı sıra İran destekli Hizbullah'ı destekleyip, sol tandanslı Lübnanlı militanlar ile Filistin menşeli silahlı grupları hedef alırken, Yaser Arafat'ın devrilmesi girişimlerine de ciddi destekler sağladı. Muhtemelen Esad, bu düzenbaz tutumunun; bölgesel ölçekte rekabet halinde olduğu ülkelerin dikkatini dağıtacağına ve bölgenin istikrarı için çaba sarf eden uluslararası güçler için kendi yönetimini vazgeçilmez kılacağına inanıyordu.

Bu yapı, Esad'ın Suriye toplumu içerisindeki mezhepsel ve etnik meselelere dair beslediği hassasiyeti ortaya koymaktadır. Çünkü Esad, daha kapsayıcı bir ulusal kimliği desteklemek ve teşvik etmek yerine, ulusaltı aidiyetleri korumayı tercih etmiştir

Krizin Kökleri

Hafız Esad hiçbir bir zaman rejimin lehine sonuç verecek bir iskân politikası uygulamadı, bunun yerine Suriyeli etnik ve mezhepsel toplulukları manipüle ederek karşı karşıya getirdi ve bilinçli bir şekilde birleştirici bir ulusal kimlik inşasından da kaçındı. Ancak Esad tarafından sürdürülen politikalar, babasının yarattığı denge hissini çözülmeye uğrattı ve demografik krizler aşamalar halinde aşağıda değinilecek faktörlere bağlı olarak şekillenmeye başladı:

1. Otoriter Modernleşme: Beşar Esad, yakın akrabalarını ordudan iş dünyasına yönlendirdi. Ayrıca rejimin köylülerle ve orduyla olan resmi bağları pahasına, kentli nüfus ile bir yakınlaşma süreci başlattı. Bu politika, Esad rejiminin istikrarını sağlayan temel dayanakların aşınmasına sebep oldu.

2. Ekonomik Liberalleşme

Beşar Esad yönetiminde ekonomi, bir dizi liberalleşme süreçlerinden

geçti ve totalde özel sektör için büyük kazanımların doğmasını sağladı. Bu yeni düzenin merkezinde, hizmet ve sanayi sektörlerinde tekelleşen iş adamları vardı. Suriye ekonomisinin 2005-2011 yılları arasında ortalama yüzde 4.7[10] oranında büyüdüğü bilinmektedir fakat bu büyüme, zengin ile fakir arasındaki uçurumun artması pahasına gerçekleşmişti. Geleneksel esnaf üretimine dayalı sistem, yabancı firmalarla rekabet ettiğinden varlığını sürdürememiş ve neticede hizmet sektörünü esas alan yeni bir ekonomik düzen ortaya çıkmıştır.[11] Daha önceleri kırsal kesimde güçlü olan rejim gün geçtikçe zayıflarken eş-dost kapitalizmi ise gücünü arttırmıştır.

Hafız Esad hiçbir bir zaman rejimin lehine sonuç verecek bir iskân politikası uygulamadı, bunun yerine Suriyeli etnik ve mezhepsel toplulukları manipüle ederek karşı karşıya getirdi ve kasten birleştirici bir ulusal kimlik inşasından kaçındı

3. 2009 Kıtlık Krizi: Bu kriz, doğu bölgesinin kırsal alanlarından batıdaki şehirlere kitlesel göçlerin yaşanmasına yol açtı. Haliyle bu durum, demografik anlamda Avrupa'ya ve ABD'ye göç etmeyi tercih eden Süryani nüfusunun azalmasına ve Şam ile Halep çevresindeki Kürt nüfusunun da artmasına sebep olmuştur. Ayrıca kırsal Cezire bölgesindeki nüfusun azalmasına ve buna bağlı olarak da Kürt iç göçünün sosyo-ekonomik şartlarına dair sürdürülebilir olmayan politikaların izlenmesine sebep olmuştur.

Bu demografik, ekonomik, politik ve sosyal krizler nihayetinde diğer faktörlerle bir araya gelerek Mart 2011 protestolarında zirveye ulaştı. Mart 2011'deki protestolar, farklı etnik ve mezhepsel topluluklar adına yapılan doğrudan bölgesel ve uluslararası müdahalelerle beraber açık bir savaşa dönüştü. İran ve Rusya dini azınlıkları destekledi, Türkiye ve Körfez İş Birliği Teşkilatı (KİK) ülkeleri Sünni Araplara arka çıktı ve Amerikalılar da savaşın sonraki aşamalarında Kürtleri eğitmekle birlikte silah teçhizatı sağladılar.

Tüm savaşlar demografik değişimlere sebep olurlar: Bunlardan bazıları savaşın; göç, doğum oranlarının düşmesi, artan ölüm oranları gibi doğal sonuçlarıyken bazıları da zorla yerinden etme, soykırım ve nüfus bileşenlerinin değiştirilmesi gibi çatışmanın aktörleri tarafından

uygulanan sistematik politikaların sonucudur. Çalışmanın geri kalanı, bu faktörlerin doğasına ve Suriye nüfusu üzerindeki etkilerine ışık tutmaya çalışacaktır.

Sayısal Verilerle Suriye Demografisi

2010 yılında BM, Suriye nüfusunun yıllık yüzde 2,5'lik düzenli bir artış ile 2015'in sonuna kadar 22,6 milyona ulaşacağını öngörmüştü.[12] Ancak savaşla geçen altı yılın ardından Suriye nüfusunun büyüme oranı, yıllık sadece yüzde 0,3 ile beklentilerin oldukça altında kaldı.[13] Nüfusun düşmesinin doğrudan sebepleri; yüksek göç oranları, düşük doğum oranları ve yüksek ölüm oranlarıdır.

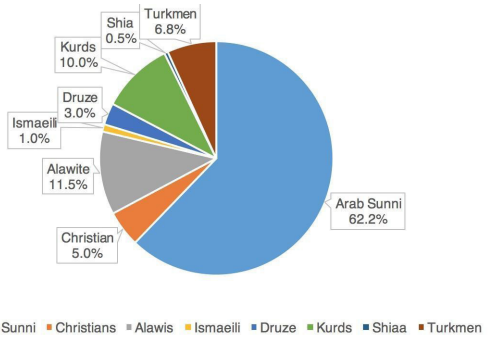

Grafik 2: 2011 Nüfusu[14]

Grafik 2, Arap Baharı öncesinde Suriye nüfusunun etnik ve dini aidiyetler esasına göre dağılımını göstermektedir. Sünni Müslümanlar (Araplar, Türkmenler ve Kürtler de dahil olmak üzere) nüfusun yüzde 79'unu (sırasıyla; %62,2, %6,8, %10) oluştururken nüfusun yüzde 11,5'ini oluşturan Aleviler ikinci sırada gelmektedir. Bunların yanı sıra Dünya Bankası, 2010 yılında Suriye nüfusunun 21 milyon olduğu tahmininde bulunmuştur.[15]

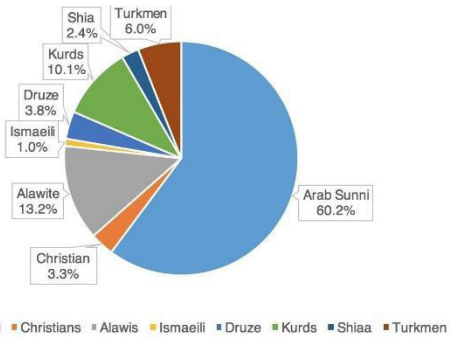

Grafik 3: 2016 Nüfusu[16]

Grafik 3 ise 6 yıllık savaşın ardından Suriye'nin demografisini göstermektedir. Göç ve iltica istatistikleri ile ölüm oranlarının bir mukayesesi, Sünni Arap nüfusunun %62,2'den %60,2'ye düştüğünü göstermektedir. Sünni Arapların savaştan en çok etkilenen kesim olduğu düşünülürse bu oranlar pekâlâ tahmin edilebilir bir neticeye karşılık gelmektedir (Grafik 4 Sünnilerin, Suriyeli mülteciler arasında diğer tüm gruplardan yüksek bir orana sahip olduğunu göstermektedir).

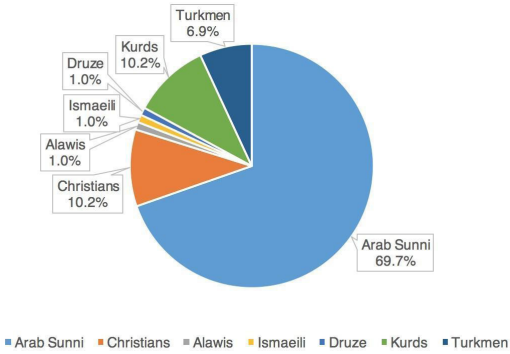

Grafik 4: Mezheplerine göre mültecilerin oranı[17]

BM Mülteciler Yüksek Komisyonu (UNHCR), şimdiye kadar 5,2 milyon Suriyeli mültecinin olduğunu kaydetmiştir[18] ancak bu sayı, gerçekte mültecilerin sayısının en az yüzde 20 oranında altında bir seviyededir. 2017 yılı verilerine göre Suriye nüfusunun yaklaşık 14 milyon olduğu tahmin edilmektedir ki buradan 456,000 Suriyelinin savaş sonucunda yaşamını yitirdiği çıkarımında bulunabiliriz.[19]

Alevi ve Şii nüfus oranının artmasının sebepleri şöyledir:

1-Suriyeli mültecilerin yüzde 1'inden daha azını oluşturan Alevi topluluğu içerisindeki düşük göç oranları.[20]

2-Sünni ve Alevi toplulukları içerisinde olup Şiiliği seçenlerin sayısındaki artış[21] ve İran yanlısı milislerin ailelerinin Suriye-Lübnan sınırına yerleşmesi (Teyit edilmemiş raporlar, Şii nüfusunun 2010'da 100,000'den 2017'de 350,000'e yükseldiğini göstermektedir).[22] [23]

3-Sünni olmayan nüfusa kıyasla, Sünni nüfusundaki artışın ciddi oranda düşmesi (Bunun başlıca sebebi yüksek seviyede göç ve ölüm oranlarıdır).[24]

Ulaşabildiğimiz istatistikler, ülkedeki varlığını 4 katına çıkaran Şiilerin haricindeki mezhep grupları ile etnik toplulukların ulusal nüfus içerisindeki sayılarını kısmen de olsa koruduğunu göstermektedir. Ancak mevcut verilerin detaylı bir incelemesi, geniş kapsamlı demografik değişimlerin yapıldığını gözler önüne seriyor. Ülke içinde yerinden edilmiş nüfusa ait net rakamlara ulaşmak şöyle dursun, elimizdeki veriler 6,5 milyon Suriyelinin ülke içerisinde yerlerini terk etmek durumunda kaldığını gösteriyor.[25] Bu grafik, muhalif grupların kontrol ettiği bölgelerden Suriye rejiminin kontrolündeki alanlara yaklaşık 2 milyon yurttaşın göç ettiğini göstermektedir (Grafik 5'e bkz.).

Makro Ölçekli Gözlemler

Yukarıda belirtilen verilerde, BM ve belirli BM organları, SNHR, Dünya Bankası ve yerelden gelen bilgiler gibi farklı kaynaklardan beslenerek yayımlanan raporlar esas alınmıştır. Derinlemesine bir saha araştırması yapmaksızın nihai bir sonuca ulaşmak güçtür. Ancak birçok bölgeye erişimin çeşitli güvenlik sebeplerinden kısıtlı olması dolayısıyla bu araştırma, kesin olmamakla birlikte ulaşılabilir verileri de dikkate almaktadır. Dolayısıyla mevcut verilere bağlı kalarak şunları söylememiz mümkün:

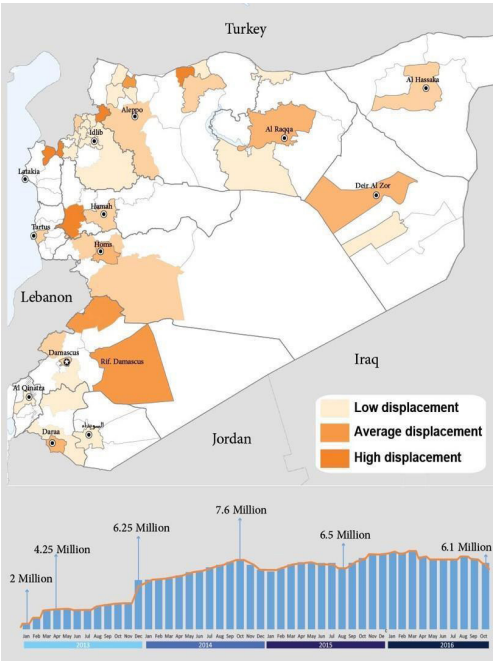

Grafik 5, Savaş yıllarında Suriye'de göç veren bölgeleri göstermektedir (UNHCR)

En çok etkilenen bölgeler, muhalif gruplar tarafından kontrol edilen alanlardır: Sünni muhalif gruplar tarafından kontrol edilen bölgeler, aşağıda geçen nedenlerden dolayı en yüksek göç veren alanlardır:

1-Rejim güçleri ve sadık müttefikleri tarafından yapılan hava bombardımanları ve uygulanan şiddetin boyutları.

2-Rejim güçlerinin muhalifler tarafından kontrol edilen alanlara uyguladığı kuşatma taktikleri.

3-Muhalifler tarafından kontrol edilen bölgelerde yaşanan ekonomik gerileme ve can kayıpları.

4-Sağlık, eğitim ve enerji gibi temel kamu hizmetlerinden yoksunluk.

5-BM'nin kuşatma altındaki bölgelerde yaşayan topluluklara yardımları etkili bir şekilde ulaştıramaması.
6-Yerel silahlı muhalif kuvvetler arasında baş gösteren hizipçilik ve yüksek güvensizlik havası.

Geri dönüş seçeneği: UNHCR verileri[26] sivillerin, akrabalarının yaşadığı güvenli bölgelere göç etme eğilimlerinde net bir artış olduğunu göstermektedir. Bu veriler yeniden yerleşme alanlarını kontrol eden grup ya da topluluğun, ülke içinde göç eden insanların tercihlerini etkilemediğini de göstermektedir. Örneğin, PYD tarafından kontrol edilen alanlar; şiddetli silahlı çatışmalardan kaçarken rejim tarafından kontrol edilen bölgelere yerleşmek durumunda kalan muhalefet yanlısı gruplar, Kürtler ve yerli Araplar için aynı derecede cazip gözükmektedir.

Ulaşabildiğimiz istatistikler, ülkedeki varlığını 4 katına çıkaran Şiilerin haricindeki mezhep grupları ile etnik toplulukların ulusal nüfus içerisindeki sayılarını kısmen de olsa koruduğunu göstermektedir. Ancak verilerin detaylı bir incelemesi, geniş kapsamlı demografik değişimlerin yapıldığını göstermektedir

Rejim tarafından kontrol edilen bölgelerde yaşayan azınlıklar: Esad, Sünniler arasında artan göç oranlarına rağmen ülke içerisinde Alevilerin hâlâ azınlıkta kalan bir toplumsal tabana sahip olduğunun farkındadır. Bu yüzden; Hristiyanları, Alevileri, Dürzileri ve İsmailileri kontrolü altında tutmak için uğraşmaktadır. Nitekim araştırmalar[27] mezhepsel azınlıkların Esad'ın kontrolü altındaki nüfusun %41'ini oluşturduğunu göstermektedir (%26 Alevi, %5 Hristiyan, %4 Dürzi, %3 Şii, %2 İsmaili). Etnik ve dini azınlık gruplarının muhalefetin kontrolü altındaki bölgelerden rejimin kontrolü altındaki bölgelere göç etmesi, bu olguyu ortaya çıkaran faktörlerin başında gelmektedir.

Şam, demografik mühendislik yapmaktadır: Rejim, kendi toplumsal tabanı lehine bir denge oluşturmak için milyonlarca Sünni Arabı göçe zorlamıştır. Tabiri caizse muhalefet yanlısı nüfusun temizlenmesine yönelik bir strateji benimsenmiştir. Nitekim Muhalif silahlı grupların Şam kırsalından Khan Al Sheeh,[28] Deraya,[29] Al Tal[30] ve Al Moadamiya[31] gibi bölgelere tahliyesi, bu politikanın birer sonucudur (bkz. Grafik 6).

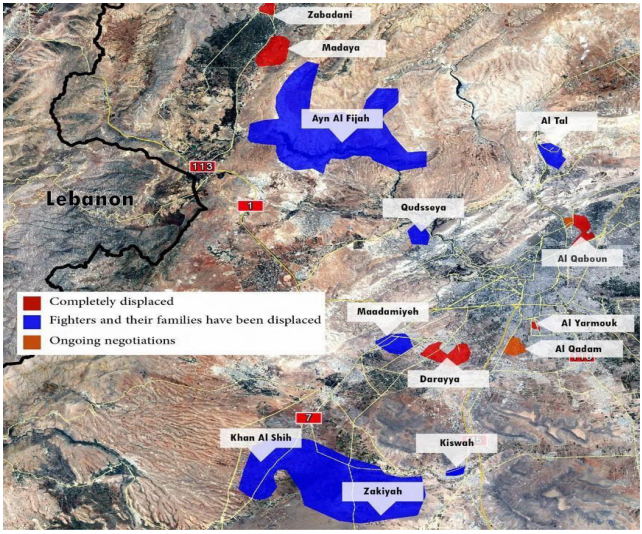

Grafik 6: Rejimin Şam kırsalındaki temizlik operasyonları

Zorunlu göçe tabi tutulan insanlar ve ülkelerini terk eden mülteciler barışın tesis edilmesi durumunda geri dönmeyi isteyecek olsalar da mezhepleri, etnik kökenleri veya politik eğilimleri sebebiyle bunu gerçekleştirmeleri mümkün olmayacaktır. Çünkü yerinden edilmiş insanların geri dönüşü her bir yerel aktör için stratejik bir çıkmaza dönüşecektir. Ülkenin birçok bölgesinde mezhepsel çeşitlilik yok olmakta ve bölgesel homojenleşmeyi getiren bu süreç ülke içinde yeni sınırlar belirlemektedir.

Rejim Kaynaklı Demografik Değişimler

Suriye'deki isyan dalgası ilk olarak Sünni çoğunluğa sahip bölgelerde başladığında spesifik bir ideolojik karaktere sahip değildi. Özgürlük, insanlık onuru ve sosyal adalet gibi başlıkları içeren sloganlar ve pankartlar tüm protestocular tarafından benimsendiği gibi bunlara ulaşmak için barışçıl yollara başvurulması konusunda da ittifak vardı. Bu yapısal olmayan ancak şaşırtıcı bir hızda da büyüyen hareket; yerel, bölgesel ve uluslararası düzlemde sempati toplamış ve destek görmüştü. Buna karşın Suriye rejimi, devrim hareketinin kendi meşruiyetine zarar verdiğini fark etmişti.

Esad, rejimin meşruiyet zeminini ortadan kaldıracak bu dalgayı bertaraf etmek için Sünni olmayan azınlık gruplarının varoluşsal bir tehdit içerisinde olduğu stratejisini benimsemiştir. Dolayısıyla Sünni çoğunluk ile ülkenin geri kalanı arasında bir ayrışmanın ortaya çıkmasına bir anlamda göz yummuştur. Esad, bu stratejisi sayesinde kendisini azınlıkların koruyucusu olarak addetmiş ve bu yolla devrimin ülke içerisindeki kredisini düşüreceğini ummuştur.

Bu stratejinin kilit noktası, iç savaş için uygun bir atmosfer yaratmaktı. Neticede rejim, böl-yönet stratejisine uygun bir taktik olarak ayrıştırma yöntemine başvurdu. Esad bu amacına şu adımlarla ulaştı:

1- Birinci Aşama: "Toplu Cezalandırma": Rejim bu aşamada, Cisr el-Şuğr ve Banyas gibi büyük eylemlere ve gösterilere tanıklık eden şehirlerin kontrolünü ele geçirmeyi hedefleyen birkaç güvenlik ve askeri operasyon başlattı. Rejim, Mart ve Aralık 2011 tarihleri arasında

düzinelerce sivilin hayatına kasteden katliamlar[32] gerçekleştirdi. Barışçıl gösterilerle başlayan süreci tersine döndürecek biçimde muhalif grupların silahlı direnişi benimsemesi, rejimin başlıca hedefiydi.

2- İkinci Aşama: "Etnik/Mezhepçi Temizlik": Muhalefet, rejimin birinci aşamadaki taktiklerine, aşamalar halinde barışçıl yöntemlerin yerine silahlı eylemlere başvurarak karşılık verdi. 2011'in sonuna gelindiğinde ülkenin büyük bir bölümü yerel silahlı grupların kontrolü altına girmişti ve bu gruplar ile güvenlik güçleri arasında düzenli olarak çatışmalar yaşanıyordu. Artık rejimin stratejik bölgelerde yaptığı etnik ve mezhepsel temizlik için geçerli ve meşrulaştırıcı birçok sebep mevcuttu: Çünkü rejim, bundan böyle barışçıl gösterileri cebren bastırmış olmayacak, belirli bölgeleri "teröristlerden" temizleyecekti. Rejim; Baba Amro, Al-Seba', Al- Khaldiya, Ashira, Karm Al-Zayton, Al-Refi'e, Al- Baiyada, Al-Sabiel, Wadi Al-Arab, Joubar ve Al-Sultaniya bölgelerindeki yerel nüfusu göçe zorlayarak etnik temizliğe ilk olarak Humus'ta başlamış oldu.[33]

Zorunlu göçe tabi tutulan insanlar ve ülkelerini terk eden mülteciler barışın tesis edilmesi durumunda geri dönmeyi isteyecek olsalar da mezhepleri, etnik kökenleri veya politik eğilimleri sebebiyle bunu gerçekleştirmeleri mümkün olmayacaktır. Çünkü yerinden edilmiş insanların geri dönüşü her bir yerel aktör için stratejik bir çıkmaza dönüşecektir

3- Üçüncü Aşama: "Kullanışlı Suriye": 2013'ün başından itibaren sivillerin göçe zorlanması, "Kullanışlı Suriye"yi korumayı hedefleyen bir taktik olarak açıkça savunuldu ki bu taktiğin özünde iki temel unsur mevcuttu:

Ülkenin siyasi güç merkezleri olan Şam ve Akdeniz arasındaki bölgede rejimin kontrolünü güçlendirmek.

Lübnan-Suriye sınırı boyunca tampon bir bölge kurmak suretiyle Hizbullah'ı Suriye'deki çatışmaların herhangi bir olumsuz etkisinden uzak tutarak Lübnan'daki Hizbullah'ın kalesini korumak.

4- Dördüncü Aşama: "Rus Müdahalesi": Hizbullah ve İran destekli militanlar, Esad'ı korumak için müdahale etse de muhalefetin İdlib ve Dera'daki ilerleyişini engelleyemediler. Öte tarafta ise Rusya'nın Eylül 2015'te duruma el atması, başta Halep ve Şam kırsalı olmak üzere, muhalefeti kilit noktalardan çıkarmak hususunda Esad'ı güçlendirdi. Sistematik bir şekilde uygulanan kuşatma stratejileri, insani yardımların engellenmesi ve varil, vakum, havan ve fosfor bombalarının sivillere karşı hedef gözetilmeksizin kullanılmasına ek olarak Rusya'nın hava sahasındaki üstünlüğü, muhalif silahlı grupları rejim ile BM arabuluculuğuyla gerçekleşen "tahliye" anlaşmalarını müzakere etmeye mecbur bırakmıştır. Bu aşamada yüz binlerce sivil İdlip bölgesine tahliye edilmiştir:

Suriye rejimi, devrim hareketinin meşruiyetine zarar verdiğini fark etmişti. Esad, rejimin meşruiyet zeminini ortadan kaldıracak bu dalgayı bertaraf etmek için Sünni olmayan azınlık gruplarının varoluşsal bir tehdit içerisinde olduğu stratejisini benimsemiştir. Dolayısıyla Sünni çoğunluk ile ülkenin geri kalanı arasında bir ayrışmanın ortaya çıkmasına bir anlamda göz yummuştur

■ Aralık 2016'da Doğu Halep'ten 65,000 sivil tahliye edilmiştir.[34]

■ Aktarıldığı üzere, 2015-2017 arasında Şam ve Şam kırsalından 300,000 sivil tahliye edilmiştir: 45,000 kişi Moadamiya'den,[35] 40,000 kişi Kudsiye ve Hama'dan,[36] 5,700 kişi Deraya'dan, 55,000 kişi Zabadany ve Barada Vadisi'nden,[38] 60,000 kişi Al Tal'dan,[39] 13,000 kişi Khan Al Shikh'ten,[40] 30,000 kişi Barzeh'ten[41] ve 10,000 kişi Qaboun'dan.[42]

Son olarak, yalnızca 2017'de, Humus'ten 40,000 kişi tahliye edilmiştir.[43]

Taktikler ve Araçlar

Suriye rejimi kendisine sadık güçlerle birlikte, sivillerin evlerini terk etmesini sağlamak için siyasi, askeri, ekonomik ve idari olmak üzere aşağıda bahsedilecek bir dizi yönteme başvurdu:

1- Katliamlar: Rejim ve sadık müttefikleri, evlerini terk etmesini istedikleri sivilleri korkutmak maksadıyla katliamlar gerçekleştirmiştir. Örneğin: Hula katliamı (25 Mayıs 2012),[44] Kubeyr katliamı (6 Mayıs 2012),[45] El Bayda ve Ra's Al-Nab'e katliamı (2 Mayıs 2013)[46] ve Deraya katliamı (27 Ağustos 2012).[47]

2- Hava bombardımanı: Rejime bağlı hava kuvvetleri, yerel sakinleri stratejik alanların dışına sürmek için hastaneler, fırınlar ve okullar[48] gibi temel altyapı unsurlarını sistematik bir şekilde hava bombardımanına tuttu. Nitekim Humus Yerel Konseyi tarafından yapılan bir araştırma (Displacement Indicators in Al-Waer Neighborhood – Homs)[49] hava bombardımanları ile insanların yerleşim alanlarını terk etmeleri arasındaki korelasyonu göstermektedir.

3- Güvenlik kısıtlamaları: Rejime bağlı güvenlik birimleri, muhalefet yanlısı stratejik kentlerde belli kısıtlamaları devreye soktu. Bu kısıtlamalar, stratejik kentlerdeki hareket özgürlüğünü sınırlamayı ve erkeklerin ve bilhassa gençlerin keyfi bir şekilde tutuklanmasını[50] kapsamaktaydı. Bu yüzden, rejime karşı daha geniş misilleme eylemlerinden korkan yerel nüfus göç etmek durumunda kalıyordu.

4- Muhalif grupların kontrolündeki şehirlerin kuşatılması: Analizler; Deraya, Moadamiya, Humus, Zabadani, Madaya[51] ve diğer bölgeler de dahil olmak üzere zorunlu göçe tabi tutulan alanların birçoğunun uzun süre kuşatma altında kaldığını göstermektedir. Yukarıda ismi geçen araştırma ("Displacement indicators in Al-Waer neighborhood – Homs"[52]) bu yerleşim bölgelerindeki kuşatmanın geçici sürede olmak kaydıyla kaldırıldığı vakit nüfusta yaşanan azalmaları gözler önüne sermektedir.

5- Yeniden inşa planları ve hane sahiplerinin değişimi: Savaş, rejime yeni imar planları yoluyla stratejik kentlerde yaşayan nüfusun göçe zorlanması hususunda büyük fırsatlar sağladı. Bunun yanı sıra yeni imar planları sayesinde rejim, toprak sahipliğinin öncelikli olarak

Savaş, rejime yeni imar planları yoluyla stratejik kentlerde yaşayan nüfusun göçe zorlanması hususunda büyük fırsatlar sağladı. Bunun yanı sıra yeni imar planları sayesinde rejim, toprak sahipliğinin öncelikli olarak kendisine sadık kesimlere verilmesini sağladı

kendisine sadık kesimlere verilmesini sağladı. Söz konusu yönteme başvurulan bölgelere Mazzeh Basatien Al-Razi[53] (18/9/2012 tarihli İdari Talimat No. 66), Baba Amro, Al-Sultaniya ve Humus'taki Jobar (1982 tarihli İdari Talimat No. 5 [güncellendi]) de dahildir.

6- Tahliye antlaşmaları: Bu antlaşmalar; rejimin temsilcileri ile yerel silahlı muhalif gruplar arasında, ya BM ya da başkaca üçüncü tarafların gözetiminde gerçekleşen ve demografik bir boyuta sahip olan müzakere süreçleri olarak tanımlanabilir. Eldeki verilere göre;[54] Suriye rejimi ve rejime sadık güçler, 111'i Sünni Arapların ve 26'sı da Türkmenlerin baskın olduğu toplamda 136 bölgedeki kent nüfusunu kısmen veya tamamen göçe zorlamıştır.[55] Grafik 7, 2012-2017 yılları arasında ülke çapında zorunlu göçe maruz kalan bölgelerin dağılımını göstermektedir.

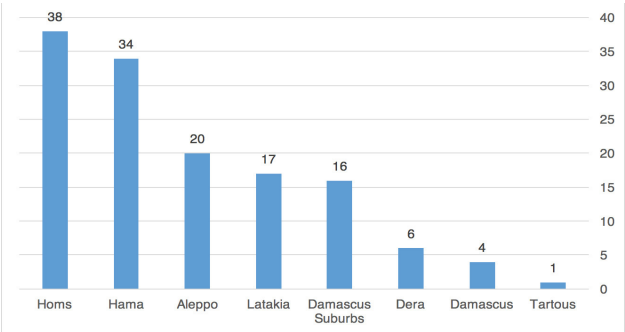

Grafik 7: Vilayet bazlı zorunlu göç bölgeleri[56]

IŞİD Kaynaklı Demografik Değişimler

IŞİD, şiddet kültürünü ve sert mezhepçi eğilimlerini Irak menşeli El Kaide'den almıştır. Ancak IŞİD, El Kaide'nin üstünlük doktrinini (tagallüp) daha da ileri taşıyıp erişilebilir insan kaynağı ve mali kaynaklar üzerindeki tekelini meşrulaştırmak için Halifelik ilân etmiştir. El Kaide ise IŞİD'in aksine toprak kontrolünü zaruri görmemektedir ve diğer isyancı gruplarla ittifaklar kurmaya daha eğilimlidir. Örneğin El Kaide,

Afganistan'da Taliban ile ve Suriye'de de diğer İslami ve cihatçı silahlı gruplar ile ittifaklar geliştirmiştir.

Öte yandan IŞİD, isyancılar arasındaki ilişkileri yönetmek için devlet gibi hareket etmeyi tercih etmiştir: Herhangi bir şekilde rekabeti hoş görmemekte ve kendisine itaat edilmesi dışında herhangi bir iş birliği biçimini de kabul etmemektedir. Bu tutum sadece militan gruplara ve örgütlere değil, yerel nüfusa karşı da sergilenmektedir.Böylelikle, vatandaşlığın sadece Sünni Müslümanlara bahşedildiği bir "devlette" tüm diğer dini gruplar farklı derecelerde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. BM Suriye Araştırma Komisyonu'nun raporuna[57] göre, "IŞİD komutanları işledikleri savaş suçlarını ve insanlığa karşı suçları, sivil yahut sivillerin 'savaşamaz' statülerinin farkında olduğu hâlde bilinçli bir şekilde işlemiştir." IŞİD'in benimsemiş olduğu "devlet inşası" aşağıda geçen politikalara dönüşmüştür:

1- Sünni ve Müslüman olmayan yabancıların ekstra vergilendirilmesi, kısıtlı hareket hürriyeti, malların müsaderesi, kamusal alanda ibadet özgürlüğünden mahrum bırakma ve sınır dışı etme gibi uygulamalara maruz bırakmak.

2- İtaat etmeyen tüm silahlı grupları veya örgütleri, ezilmesi ve tamamen yok edilmesi gereken düşmanlar olarak kodlamak.

3- Uluslararası sivil toplum kuruluşları (STK) için çalışan ya da onlarla iş birliği yapan aktivistleri itaat etmeyen bireyler olarak tanımlamak ve bu kişilere yabancı ajanlar gibi muamele etmek.[58]

Irak Şam İslam Devleti (IŞİD), şiddet kültürünü ve sert mezhepçi eğilimlerini Irak menşeli El Kaide'den almıştır. Ancak IŞİD, El Kaide'nin üstünlük doktrinini (tagallüp) daha da ileri taşıyıp erişilebilir insan kaynağı ve mali kaynaklar üzerindeki tekelini meşrulaştırmak için Halifelik ilân etmiştir

Irak'taki durumun tersine, mezhepsel ve dini azınlıklar, IŞİD'in bölgeye varmasından kısa bir süre önce Doğu Suriye'den kaçmıştı. Bu sebeple terör örgütü IŞİD, Arap ve Kürtlerden oluşan Sünni nüfusa yönelik şedit yöntemler uygulayarak bu grupları boyunduruk altına aldı.[59] Halifeliğin tam olarak

odaklandığı da kendi toprakları olduğunu iddia ettiği bölgede gelecekte doğabilecek herhangi bir isyan girişiminin kaynağını yok etmek oldu. Örgütün ilk icraatı Şii Arap grupları ve onların yereldeki destekçilerini mürted ilân etmek oldu. Bu anlamda Al Shahil, Abu Hamam ve Deyr ez Zor kırsalında yer alan Shietat'ta[60] katliamlar gerçekleştirildiği rapor edildi.[61] Direnişçilerin ve "mürtedlerin" ortadan kaldırılmasından sonra, IŞİD odağını Halifeliğini yaymaya çevirdi ve fetih coşkusunu arttırdı ki bu süre zarfında en çok, örgütün kontrol ettiği toprakların sınırlarında yaşayan yerel nüfus zarar gördü. Güney Haseke, Kuzey Rakka ve Kuzeydoğu Halep'teki Kürtler ve yerel halk her türlü korkunç savaş suçuna maruz kaldı.

IŞİD'in Sicili

Araplar ve Kürtler arasındaki etnik gerilimler, Rasulayn'da Nusra Cephesi (El Nusra) ve YPG arasında 2013 yılının başlarında gerçekleşen çatışmalardan sonra büyüdü[62] ancak IŞİD'in Kobani operasyonu[63] Suriye'deki Araplar ve Kürtler arasındaki ilişkilerin tarihinde bir kırılma noktasına karşılık gelmektedir. Zorunlu göçe tabi tutma ve sınır dışı etme uygulamaları sıklıkla raporlara geçti ve oldukça önemli hadiseler gerçekleşti:

1- Tal Brak - Haseke:

→ Tal Brak, Haseke ve Kamışlı arasında stratejik bir bağlantıdır ve 2015 yılında IŞİD ile YPG arasında gerçekleşen şiddetli çatışmalara tanıklık etmiştir.[64] İnsan hakları aktivistleri, çatışmalar sırasında Arap ve Kürt yerel sakinlerin sınır dışı edilmesi sebebiyle IŞİD'i de YPG'yi de kınamıştır.

2- Rakka

→ Tel Abyad - Temmuz/Ağustos 2013: Aktivistler; IŞİD, Ghoraba' Assham Tugayı ve yerel Ahrar el Şam savaşçılarını, Kürt sivillerin Sowsak, Aarkoa, Kiri Sur, Afdh Kawi, Qaz'ali, Malouh Al Qamar ve Tel Fender'den[65] Kobani'ye ve Kobani kırsalına sürdükleri gerekçesiyle suçlamıştır.

Irak'taki durumun tersine, mezhepsel ve dini azınlıklar, IŞİD'in bölgeye varmasından kısa bir süre önce Doğu Suriye'den kaçmıştı. Bu sebeple terör örgütü IŞİD, Arap ve Kürtlerden oluşan Sünni nüfusa yönelik şedit yöntemler uygulayarak bu grupları boyunduruk altına aldı

→ Rakka Kenti - Haziran 2015: IŞİD, uluslararası koalisyonun YPG desteklemesini bahane ederek şehirdeki tüm Kürtleri ayrılmaya zorlayan bir bildiri[66] yayımlamış ve ayrılmaları için 1 gün mühlet vermiştir.

3- Halep:

→ Cerablus kırsalı - Temmuz 2014: SNHR, IŞİD'in Afkdah, Abisorra, Cork, Wajal Ogli, and Aljibna,[67] köylerinde kundaklama ve yağmalamalar yaptığını, sivillerin evlerini işgal ettiğini ve bu uygulamaların sonucunda 2,100 ailenin Kobani'ye ve Suriye-Türkiye sınırına kaçmasına sebep olduğunu kaydetmektedir.

→ El Bab kırsalı - Ağustos 2015: Yerel insan hakları aktivistleri, yüzlerce Kürt sivilin sınır dışı edildiğini ve Shdoud, Kibbet Al Sheikh, Sheikh Jarrah, Tal Battal, Talbttal, KalaaKalbin, Blikha, Tal Jirji, Chaoui and Alkaiabah[68] köylerindeki evlerin zorla ellerinden alındığını bildirmiştir. Bu uygulamalar da Afrin ve Kobani'ye yeni göç dalgalarının olmasına sebep olmuştur.

IŞİD'in söylem repertuvarı, insanları; etnik aidiyetlerine ya da hangi ırka mensup olduklarına göre değil, bunun yerine Sünni İslami esaslara ve Halifeliğe ne derece bağlı olduklarına göre ayrıştıran bir tona sahiptir. Nitekim örgütün bünyesinde Kürtler de dahil olmak üzere farklı etnik gruplardan ve milletlerden binlerce savaşçı vardır. Fakat örgütün Suriye'de YPG, Irak'ta da Peşmerge ile savaşması ile birlikte özellikle Kürtlere yönelik bir politikanın geliştirilmesine sebep olmuştur. Bilhassa uluslararası koalisyonun müdahalesinden sonra IŞİD, spesifik olarak Kürtleri hedef almıştır.

PYD Kaynaklı Demografik Değişimler

Bugün PYD, 2.5 ila 3 milyon insanın üzerinde yaşadığı bir alanı kontrol etmektedir ancak bu nüfusun yalnızca yüzde 60'ı Kürtlerden oluşmaktadır.[69] Tarihsel anlamda Suriye menşeli Kürt nüfusu, büyük ölçüde Haseke ve Halep'in belli kesimlerinde ve Şam ve Halep gibi diğer vilayetlerde kümelenmiştir. Kürt nüfusu, Suriye'nin herhangi bir vilayetinde çoğunluğu oluşturmamakla birlikte Halep eyaletindeki Afrin bölgesi ve Haseke'deki Al Malkiyah, Amuda, Qahtaniyah ve Addarbasiyah bölgelerinde net çoğunluğu teşkil etmektedir.[70] Dahası, zaman içerisinde Kürt nüfusu Halep'in Ayn el-Arap (Kobani) ve

Haseke'nin Rasulayn ve Kamışlı kentlerinde kayda değer bir varlık kazanmıştır. [71]

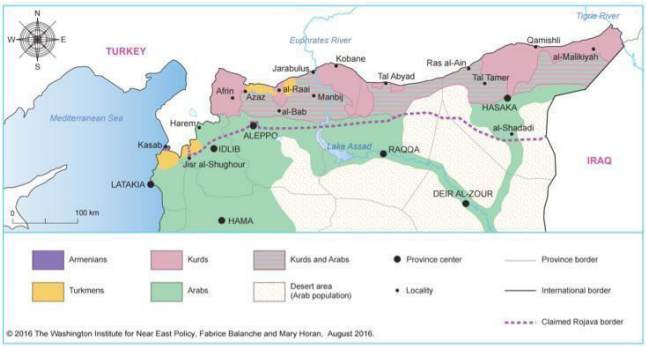

Grafik 8: "Rojava" Etnik Nüfus Haritası (Kaynak: Washington Institute[72])

PYD, Suriye'deki Kürt bölgelerini Rojava veya Batı Kürdistan olarak tanımlamaktadır: Bu bölge Haseke'yi, Rakka'nın kuzeyini ve Halep vilayetinin kuzeyini kapsamakta ve Suriye topraklarının yaklaşık yüzde 25'ine karşılık gelmektedir (bkz. Grafik 8). Rojava İdari Birimleri üç kantondan oluşmaktadır: Doğuda Cezire, batıda Afrin ve orta kısımda Kobani. Afrin ve Kobani arasındaki mesafe 140 kilometre iken Kobani ile Cezire arasında 160 kilometre vardır. Bu bölgelerde bilhassa Cezire kantonunun içerisinde Kürt olmayan büyük etnik grupların yaşadığı alanlar vardır. Nitekim Cezire ve Kobani kantonlarında Kürtler çok az bir farkla çoğunluğu oluşturmaktadır (yüzde 50'nin biraz üzerinde). Afrin kantonunda ise nüfusun neredeyse tamamı Kürt'tür fakat PYD'nin Tel Rıfat, Minnigh ve Menbiç'in kuzeyini mevcut idari birimlere dahil etme planı, Kürt nüfusunun oranını 3/2 oranda düşürecektir. Doğrusunu söylemek gerekirse PYD'nin arzu ettiği tablo, Suriye'deki Kürt demografisiyle uyuşmamaktadır. Buna karşın PYD, üç kantonu birleştirmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla PYD'nin kontrol alanı genişlerken Kürt olmayan nüfus da bir anlamda entegrasyona

IŞİD'in söylem repertuvarı, insanları; etnik aidiyetlerine ve hangi ırka mensup olduklarına göre değil, bunun yerine Sünni İslami esaslara ve Halifeliğe ne derece bağlı olduklarına göre ayrıştıran bir tona sahiptir. Nitekim örgütün bünyesinde Kürtler de dahil olmak üzere farklı etnik gruplardan ve milletlerden binlerce savaşçı vardır

mahkûm edilmiştir. Örneğin Menbiç'te Kürtler, nüfusun çeyreğinden azını oluşturmaktadır.[73] Ancak Menbiç İdari Yönetimi'ni oluşturan liderler, etnik farklılıkların nüfusun çoğunluğunu kendi bayrakları altında toplamaya yardımcı olacağına inanmaktadır.

Öte yandan güvenlik ve istikrar başlıklarının tartışılması, temel idari faaliyetlerin yürütülmesi ve kâğıt üstünde birtakım özerk yönetim mekanizmalarına başvurulması ile birlikte Kürt olmayan nüfusun desteğini kazanma girişimleri de söz konusudur. Örneğin, birçok Arap kabilesi terörle mücadele bahanesi ile rakiplerini saf dışı bırakmak istemektedir. Al Shammar aşiretinden Hamidi Daham, bu tip bir entegrasyonun en net örneğidir: Sadece kendilerine verilen özerk idari yapının Eş Başkanı değildir, aynı zamanda Suriye Demokratik Güçleri (SDG) koalisyonunun bir parçası olan El Sanadid kuvvetlerini de komuta etmektedir.[74]

Fakat tüm bunlara karşın PYD, kontrol ettiği alanlarda herhangi bir direnişle karşılaştığı zaman küçük çaplı etnik temizlikler yapma eğilimlerine de sahiptir. PYD lideri Salih Müslim daha önce yaptığı bir açıklamada Araplara karşı bu tarz operasyonların süreceğine dair tabiri caizse bir niyet beyanında bulunmuştur. Serek TV'ye verdiği bir röportajda, "Bir gün, Kürt bölgelerine yerleştirilmiş olan Araplar buralardan sürülecektir." diye konuşmuştur.[75] Nitekim birçok yerel ve uluslararası insan hakları kuruluşu[76], bu zamana kadar binlerce Arap köylünün Haseke ve Rakka'daki yerleşim yerlerinden zorla sürüldüğünü tahmin etmektedir.

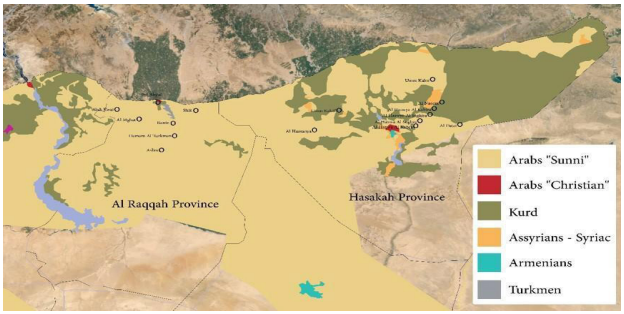

Grafik 9: PYD kaynaklı demografik değişimlerin hedef aldığı alanlar (Kaynak: Nusuh.org)

PYD'nin Sicili

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty)[77] ve SNHR'ye göre[78] YPG; Tel Abyad, Tal Hamis kırsallarında ve Abdi Kawi, Amaghawat, Slook, Ranin, Haswa Al Kobra, Haswa Al Soghra, Om Kbir, Om Khif, Al Naem, Honwa Al Kobra, Honwa Al Soghra, Al Fustat, Al Khowla, Tal Shook, Husseiniya, Okaz, Jazaa, Al Ishra, Bakarah, Hilaliya, Tal Majdal ve Alaghbish köylerinde küçük çaplı demografik değişiklikler yapmıştır (bkz. Grafik 9). Bu yerleşim bölgelerindeki Arap ve Türkmenlerin maruz kaldığı muameleler şöyledir:

1- Keyfi tutuklamalar ve yasa dışı gözaltı uygulamaları: Amnesty; keyfi tutuklamalar, kötü muamele ve terörizm suçlamasıyla tutuklu insanların adil yargılanmadığı davaları raporlamıştır.[79]

2- Özel mülkiyetin müsaderesi ve tahrip edilmesi: Yukarıda bahsi geçen yerleşim bölgelerinin çoğunda, evlerin ve özel mülklerin tahrip edildiğine dair raporlar mevcuttur. Bu anlamda Amnesty, Ağustos 2015'in başında Tal Hamis kırsalındaki Husseiniya Köyü'nü ziyaret etmiştir. Tüm köylerde önemli ölçüde tahripler olmakla beraber yalnızca bir köyde yaklaşık 90[80] evin tahrip edildiği gözlemlenmiştir.

3- Uluslararası koalisyonun hava bombardımanı tehditleri: SNHR, hedef alınan kasabalardaki yerel halkın YPG mensupları tarafından sürekli olarak kasabalarının IŞİD yerleşimleri olarak uluslararası koalisyona hava bombardımanı yapması için bildirileceği şeklinde tehditlere maruz kaldığını raporlarına kaydetmiştir.[81]

Fakat bulgular; PYD'nin, IŞİD'e veya Suriye'deki ana akım muhalefete sempati duyan grupları hedef alan hukuk dışı demografik müdahalelere başvurduğunu göstermektedir

Ancak PYD, tüm etnik temizlik iddialarını reddetmiş ve söz konusu uygulamaların savaş alanlarındaki nüfusun güvenli bölgelere sevki idaresi için yapıldığını savunmuştur. Otonom idari yapıya bağlı Asayiş Teşkilatının başındaki Ciwan Ibrahim, bazı ailelerin evlerinden zorla çıkarıldıklarını kabul etmiştir ancak bu durumun, istisnai ve IŞİD'in saldırı tehdidine karşı zorunlu olarak başvurulan uygulamalardan olduğunu savunmuştur[82]. Fakat bulgular; PYD'nin, IŞİD'e veya Suriye'deki ana akım muhalefete sempati

duyan grupları hedef alan hukuk dışı demografik müdahalelere başvurduğunu göstermektedir.[83]

Böylesi hadiselerin yaşanmasına sebebiyet veren şartların daha derinlemesine bir incelemesi, söz konusu uygulamaların PYD'nin bölgede yayılma projesini tehdit eden jeo-stratejik noktalarda gerçekleştirildiğini göstermektedir. Nitekim PYD'nin Al Khabour Vadisi'nde izlediği politikalar, demografik mühendisliği lehine sonuç verecek şekilde uygulama tutumunu gözler önüne sermektedir. Öte yandan YPG ayrıca, Al Khabur Muhafızları isimli yerel bir örgütü silahsızlandırmak için bir operasyon başlattı.[84] Al Khabur Muhafızları'nın liderleri, IŞİD'in çıkarılmasından sonra Süryani köylerine giren YPG mensuplarının yağma uygulamalarını protesto etmişlerdi. Bundan kısa bir süre sonra ise Süryani militanların liderleri olan David Jindo ve Elyas Nasser'i hedef alan saldırılar gerçekleşti.[85] Bunun üzerine Khabur'daki yerleşik Asuri nüfusu, can güvenlikleri olmadığı gerekçesiyle Kamışlı'daki Suriye ordusunun kontrolü altındaki bölgelere kaçtı ve bir daha köylerine dönmedi. Ancak Kamışlı'da da benzer saldırıların olduğu rapor edildi. Aralarında en dikkat çekeni ise 20 Aralık 2016 tarihinde birçok Süryani'nin özel yerleşim alanlarına saldırılması ve 14 Süryani'nin öldürülmesiydi.[86]

Buna karşın Kamışlı ve Afrin gibi kentler, ülke içerisinde yerlerinden edilmiş yüz binlerce Arap ve Türkmen azınlığa[87] ev sahipliği yapmaktadır. Yanı sıra bu bölgelerdeki Arap ve Türkmenlerden bazı gruplar ise gönüllü olarak YPG ve SDG saflarına katılmıştır. Tüm bunlar, geniş ölçekte etnik temizlik yapmakla suçlanan PYD'nin bu iddiaları çürütmesine yardımcı olmaktadır.[88] Fakat IŞİD ile YPG arasındaki savaş Abu Al Hol, Slook[89] ve Tal Brak[90] mevkilerinde sürerken evlerini terk eden Arap yerleşimcilerin geri dönmesine müsaade edildiği de ayrıca not edilmelidir. Bunun yanı sıra PYD, ideolojik ve siyasi rakiplerine karşı hiçbir şekilde tolerans göstermemesine rağmen söylem repertuvarı itibariyle etnik çeşitliliği kucaklamakta ve Kürt olmayan vatandaşların idari yapılara dahil olmasını da teşvik etmektedir. Dolayısıyla bu gerçeklik; bizi, PYD kaynaklı demografik değişimlerin coğrafi bir kapsamla, özellikle de PYD'nin yayılma projesi için stratejik önem taşıyan bölgelerle sınırlı olduğuna inanmaya yaklaştırmaktadır.

Fakat IŞİD ile YPG arasındaki savaş Abu Al Hol, Slook ve Tal Brak mevkilerinde sürerken evlerini terk eden Arap yerleşimcilerin geri dönmesine müsaade edildiği de ayrıca not edilmelidir. Bunun yanı sıra PYD, ideolojik ve siyasi rakiplerine karşı hiçbir şekilde tolerans göstermemesine rağmen söylem repertuvarı itibariyle etnik çeşitliliği kucaklamakta ve Kürt olmayan vatandaşların idari yapılara dahil olmasını da teşvik etmektedir

Muhalif Grupların Yaptığı Demografik Değişimler

Suriye rejimi ve bazı insan hakları örgütleri, silahlı muhalif grupları; dini ve etnik azınlık gruplarını hedef gözetmeden bombalamak ve zorla yerinden etmek de dahil, savaş suçları işlemekle suçlamaktadır. Bu iddialar, 2013 yılında[91] Lazkiye kırsalında, Eylül 2013'te Kalamun'da, Kasım 2013'te[92] ve Eylül 2016'da Hama kırsalında Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ve bazı silahlı İslami gruplar tarafından yapılan operasyonlara yönelikti. Diğer suçlamalar da muhaliflerin kontrolü altındaki şehir ve bölgeler olan Humus, Şam kırsalı, İdlib, Haseke ve Rakka'daki azınlıkları korkutma amacı taşıyan operasyonlara işaret etmektedir.

Rejime göre, silahlı muhalif grupların sivilleri illegal bir şekilde sınır dışı ettiği yerleşim birimleri şöyledir:

1. Şam kırsalı: Maloula,[93] Adra sanayi kenti[94] ve Mgharat Al Meer.

2. İdlib:[95] Kefraya, Fouaa,[96] Holloz, Al Kinniya, Ishtabraq, Al Jadayde, Al Yacoubiye, Al Ghassaniya, Maaret Masreen[97] ve Zarzour

3. Halep: Zahra ve Nubbol.

4. Hama: Mhardeh, Jidreen, Kafarbo, Quastal Al Burj, Tel Skeen, Sifsafiyeh, Hay Al Midan, Joureen, Shatha ve Al Zara.

5. Lazkiye:[98] Abu Mecca, Al Badrowah, Alhambushah, Aramo, Al Balouta, Al Jib Al Ahmar, Al Khawarat, Al Khamilah, Kassab,[99] Buj Al Qasab, Ghassaniya, Kshish ve Soulnfeh.[100]

6. Humus: Sadad, Homs, Qusayr ve Rableh.

7. Dera: Namer, Al Kherbe, Tilsiye,[101] Maaraba ve Shaqra.[102]

Söz konusu suçlamalar derinlemesine bir şekilde incelendiğinde, azınlıkların muhaliflerin kontrolündeki alanlardan kaçma eğiliminde oldukları görülmektedir. Nitekim muhalif grupların rejim güçlerine karşı aldığı zaferler, çoğunlukla yerel dini ve etnik azınlıkları yerleşim yerlerinden ayrılmaya itmektedir.[103] Muhaliflerin kontrolündeki alanlarda yalnızca Dürzilerin çoğunlukta olduğu, İdlip'teki Jabal Al Summaq kalmıştır.

Suriye rejimi ve bazı insan hakları örgütleri, silahlı muhalif grupları; dini ve etnik azınlık gruplarını hedef gözetmeden bombalamak ve zorla yerinden etmek de dahil, savaş suçları işlemekle suçlamaktadır

BM destekli, "Suriye Arap Cumhuriyeti'ne dair Uluslararası Bağımsız İnceleme Komisyonu"[104] savaşın başlangıcından bu yana Suriye'de işlenen savaş suçlarını belgelemektedir. Kaydedilenler arasında muhalif grupların da savaş suçları işledikleri ancak bunun rejim güçlerinin sebep olduğu oranda "ağırlığa, sıklığa ve ölçeğe" ulaşmadığı belirtilmektedir. HRW ve Amnesty de silahlı muhalif grupların çeşitli savaş suçları işlediğini iddia etmiş fakat bu suçlar arasında, sivillerin önceden tasarlanarak yerlerinden edildiği gibi bir ayrıntı yer almamıştır.

Muhaliflerin sistematik olarak etnik temizlik yaptığı iddiasına bağlı olarak ana akım muhalif grupları töhmet altında bırakmak için yeterli delil mevcut değil. Hukuk dışı bir şekilde insanları göçe zorlamak ve savaş suçu işlemek gibi eylemlere karışan taraflar El Nusra Cephesi, IŞİD ve bazı vakalarda yerel, radikal Ahrar el Şam savaşçılarıdır. İç savaşın başlangıcından bu yana muhalif örgütler -ÖSO da dahil olmak üzere- azınlıkları koruyacaklarını ve azınlık haklarını güvence altına alacaklarını defalarca kez taahhüt etmişlerdir. Dahası, bu tip vakaların yaşanması durumunda muhalif gruplar, söz konusu vakaları kınayan ve faillerin adalet önüne çıkarılmasını isteyen grupların başında gelmektedir ve her defasında sistematik etnik temizlik politikalarını kesin bir dille reddetmişlerdir.

Ancak muhalif silahlı gruplar; hukukun üstünlüğünü tesis etmek, terör eylemlerinden kaçınmak yahut suçluları adalet önüne çıkarmak hususundaki başarısızlıkları sebebiyle suçlanabilirler. Çünkü muhalif gruplar, birçok vakada kendi üyeleri veya diğer gruplar tarafından işlenen suçları ya görmezden gelmeyi ya da ihmal etmeyi tercih etmiştir. Örneğin Ahrar el Şam, Rasulayn'daki savaşçılarının yerli Kürt sakinlere karşı işlediği suçları kabul etmesine rağmen

adalet önüne çıkarmada başarısız olmuştur.[105] Hama'nın kuzeyinde yürütülen son askeri operasyon gibi diğer vakalarda ise ÖSO grupları, azınlıklara karşı savaş suçları işlediğine dair şüphelere rağmen aşırılık yanlısı Jund el Aksa ile birlikte hareket etmiştir.[106]

Ancak Suriye rejiminin söz konusu demografik savaşın yegâne aktörü olmadığının önemle not edilmesi gerekir. Çünkü benzer yöntemlere IŞİD'in, PYD'nin ve bazı radikal muhalif grupların da başvurduğu bilinmektedir. Aynı zamanda, uluslararası toplumun halihazırda devam eden savaşı sona erdirmeyi hedefleyen gayretleri de sonuçsuz kalmaktadır

Sonuç

Demografik mühendislik, savaşların en önemli neticelerinden biridir ki Suriye de bundan payını almıştır. Sonuç itibariyle çatışma zamanı ortaya çıkan zorunlu göç dalgalarının tüm nüfus üzerinde ciddi politik, toplumsal ve ekonomik sonuçları olacaktır. Suriye nüfusunun yarısından fazlasına karşılık gelen mülteci yahut ülke içerisinde yerlerinden edilmiş insanlar, savaşın başladığı 2011'den bu yana evlerini terk etmektedir. Böyle bir durumu ortaya çıkaran sebepleri tespit etmek ve bu durumun telafisinin nasıl mümkün olacağını kavrayabilmek için ülkenin halihazırdaki demografik yapısının detaylı bir incelemesinin yapılması gerekmektedir.

Bu makale, Suriye'de hem savaş öncesindeki hem de savaş sırasındaki nüfus problemine ışık tutmuş ve Suriye rejiminin kilit stratejik bölgeleri muhalif topluluklardan arındırmak için benimsediği etnik ve mezhepsel temizlik politikasının genel hatlarını analiz etmiştir. Bu makale, savaş sırasındaki teorik ya da uygulamaya dönük araştırma eksikliğini gidermek için, Suriye nüfusunun mevcut durumuna dair daha net bir bakış açısı elde etmek amacıyla farklı kaynaklardan erişime açık tüm verileri toplamaya çalışmıştır.

Ancak Suriye rejiminin söz konusu demografik savaşın yegâne aktörü olmadığının önemle not edilmesi gerekir. Çünkü benzer yöntemlere IŞİD'in, PYD'nin ve bazı radikal muhalif grupların da başvurduğu bilinmektedir. Aynı zamanda, uluslararası toplumun halihazırda devam eden savaşı sona erdirmeyi hedefleyen gayretleri de sonuçsuz kalmaktadır. Bunlarla beraber, uluslararası toplum, ateşkes antlaşmaları yoluyla sivillerin kitlesel bir şekilde göç etmek zorunda kalmasına ve hayati öneme sahip stratejik bölgelerin insansızlaştırılmasına (de-humanization) da sessiz kalmaktadır.

Suriye'nin ve temelde bölgenin istikrarı için yerel toplulukların korunması gereklidir. Doğal olarak, ülkeye tekrar barış getirmeye dair herhangi bir girişimin, evlerinden ve kentlerinden zorla göç ettirilmiş nüfusun geri dönüşüne dair güvence vermesi ve savaştan en kötü şekilde etkilenen bölgelerin yeniden inşası için yardım teklif etmesi gereklidir. Bu tip bir yol haritasının ortaya konmaması durumunda ya sürmekte olan savaşın devam etmesine ya da netice olarak devlet ile toplumun tamamen ayrışacağı bir duruma yol açılacaktır.

Referanslar

1- "President al-Assad: Everything related to the destiny and future of Syria is a 100% Syrian issue, unity of Syrian territory is self-evident and not up for debate", SANA, 20 Ağustos 2017, http://sana.sy/en/?p=112238

2- "Forced evacuation of east Aleppo was war crime, says UN", Martin Chulov, The Guardian,

1 Mart 2017, https://www.theguardian.com/world/2017/mar/01/syrian-regime-aleppo- airstrike-aid-convoy-united-nations-report

3- "Forced Displacement in the Capital — First Residents and Fighters Leave Qaboun", The Syrian Observer, 15 Mayıs 2017, http://syrianobserver.com/EN/News/32747/Forced_Displacement_the_Capital_First_Residents_Fighters_Leave_Qaboun

4- SHRC. ةميرجلا رمتسملا يف رخآ ءايحأ صمح ةضراعملا :ريجهتلا. The Syrian Human Rights Committe. [Online] 28 Haziran 2016. http://www.shrc.org/?p=26646.

5- "The Crisis of the Arab Nation-State", Yezid Sayigh. 19 Kasım 2015, Al-Hayat, http:// carnegie-mec.org/2015/11/19/crisis-of-arab-nation-state-pub-62002

6- Nusuh, ةيروس يف يفارغوميدلا رييغتلا, https://goo.gl/35jXQq

7- Hinnebusch, Raymond. Modern Syrian Politics. 1, s.l. : History Compass, 2008, Vol. 6. 1478-0542.2007.00487.

8- Tachau, Franck. Political Elites and Political Development in the Middle East. s.l. : Schenkman Publishing Company, Inc., 1975. 978-0470843144.

9- "The Turkish-Syrian crisis of October 1998: A Turkish view". Aykan, Mahmut Bali. 4, s.l. : Middle East Policy, 1999, Vol. 6.

10- Calculated from IMF GDP growth figures based on IMF Syria Country Report. No. 10/86 (2010): 17.

11- Barout, M. Jamal. "The past decade in Syria: the dialectic of stagnation and reform." Doha: Arab Center for Research and Policy Studies (2011): 315.

12- Historical Data Graphs per Year (Birth Rate). Index Mundi. [Online] http://www. indexmundi.com/g/g.aspx?v=25&c=sy&l=en.

13- "Forced Dispersion, Syrian Human Status". Beirut: The Syrian Center for Policy Research (SCPR), 2016.

14- http://syriancivilwarmap.com/ethnic-and-religious-groups-of-syria/, Ethnic Cleansing Threatens Syria's Unity. Balanche, Fabrice. 2528, Washington : The Washington Institute, 2015, Vol. POLICYWATCH.

15- http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SY

16- Idem, Nowrasteh, Alex. "Who Are the Syrian Refugees? Foundation for Economic Education". [Online] November 19, 2015. https://fee.org/articles/who-are-the-syrian- refugees/, and Orton, Kyle. "How Many Alawis Have Been Killed in Syria? The Syrian Intifada". [Online] 20 Mayıs 2015. https://kyleorton1991.wordpress.com/2015/05/20/how- many-alawis-have-been-killed-in-syria/.

17- A.g.e

18- http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php

19- http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-casualties-idUSKBN16K1Q1

20- Tarihsel anlamda Hristiyanlar, ülke çapında dağılmış durumdalardır ve Aleviler ya da Dürziler gibi kendilerine ait sığınacakları bir yerleri yoktur. Bu sebeple birçoğu yurt dışına kaçmaktadır. "Ethnic Cleansing Threatens Syria's Unity. Balanche, Fabrice. 2528, Washington", The Washington Institute, 2015, Vol. POLICYWATCH.

21- Adbulalim, Bassem. !عّيشتلا يف ايروس: نيدلا يف ةمدخ لالتحالا يسرافلا Orient News. [Online] 10 12, 2014. https://goo.gl/2bLYvJ, "There is no exact figures of number Shiites settled in Syrian cities, however, local residents' testimonies revealed an increase in real estate transactions (buying, and renting) made by Iraqi and Iranian Shiites in the cities of Damascus and Homs."

22- https://www.theguardian.com/world/2017/jan/13/irans-syria-project-pushing-population- shifts-to-increase-influence

23- "Hezbollah Hosts Military Parade in Al Qusayr Near Damascus". South Front. [Online] 11 14, 2016. https://southfront.org/hezbollah-hosts-military-parade-in-al-qusayr-near-damascus- photo-report/.

24- Yıllık veri grafikleri (Doğum Oranı). Index Mundi. [Online] http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=25&c=sy&l=en, and

"Forced Dispersion, Syrian Human Status". Beyrut: The Syrian Center for Policy Research (SCPR), 2016.

25- http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php

26- "Global Trends: Forced Displacement in 2015". s.l. : UNHCR, 2015.

27- The Washington Institute PolicyWatch 2528: "Ethnic Cleansing Threatens Syria's Unity"

28- ءدب جورخ يلتاقم ةضراعملا نم ناخ حيشلا نلإ بلدإ https://goo.gl/JI0qSW

29- ايارد تسيل ةحلاصم الو ةيوست https://goo.gl/9uf5d5

30- https://goo.gl/KBbYOj-٣٠

31- https://goo.gl/1YCEE6-٣١ نيلتاقملا جورخو ةيمضعملا ملستل طرتشي ماظنل

32- Deiri, Abbas Al. رزاجم دسألا يف رهش ناضمر: ةلآ شطب ال موصت نع لتقلا! Orient News. [Online] 07 2014, 04. http://www.orient-news.net/ar/news_show/79730.

33- Fares, Walid Al. ريجهتلا: ةميرج ةرمتسم يف رخآ ءايحأ صمح. s.l. : The Syrian Human Right Committee, 2016.

34- "Syria conflict: Aleppo evacuation operation nears end", BBC, 22 Aralık 2016, http:// www.bbc.com/news/world-middle-east-38402893

35- "Moadamiya Residents Forced to Evacuate District under UN-Sponsored Deal. Syrian National Coalition", Perşembe, 20 Ekim 2016, http://en.etilaf.org/all-news/local-news/ moadamiya-residents-forced-to-evacuate-district-under-un-sponsored-deal.html

36- "Syrian rebels evacuate Damascus suburb in deal with government", Reuters, 13 ekim 2016, http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-evacuation- idUSKCN12D2O7,

37- "Syria: Government forces take Daraya after evacuation", Al Jazeera, 28 Ağustos 2016, http://www.aljazeera.com/news/2016/08/syrian-civilians-rebels-continue-evacuate- daraya-160827101545680.html

38- "Syria war: Evacuation deal reached for four besieged towns, says monitor", 29 Mart 2017, Middle East Eye, http://www.middleeasteye.net/news/evacuation-deal-reached- four-besieged-syria-towns-monitor-1757249853

39- "Timeline: Syria's 13 'people evacuation' deals", Al Jazeera, 16 Mayıs 2017, http:// www.aljazeera.com/indepth/features/2017/04/timeline-syria-people-evacuation-deals-170413084313089.html

40- ءالخإ نيضراعم مهيوذو نم تادلب ةطوغلاب ةيبرغلا نلإ بلدإ اديهمت اهميلستل ماظنلل, بتكم رابخأ ايروس, 1 Mart 2017, http://syrianewsdesk.org/2017/01/03/20395/

41- "Evacuation of Syrian rebels starts in Barzeh", Al Jazeera, 8 Mayıs 2017, http://www. aljazeera.com/news/2017/05/evacuation-syrian-rebels-starts-barzeh-170508091135808. html

42- "Over 2,000 rebels, families evacuate Damascus district: state media", Reuters, 14 Mayıs 2017, http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-capital-idUSKBN1890W2

43- "Evacuations from Homs' Al Waer district resume", Al Jazeera, 1 Nisan 2017, http://www. aljazeera.com/news/2017/04/evacuation-homs-al-waer-district-resume-170401105821169. html

44- Houla: How a massacre unfolded, BBC, 8 Haziran 2012, http://www.bbc.com/news/world- middle-east-18233934

45- "Syria: full horror of al-Qubeir masacre emerges", Ruth Sherlock, Beyrut ve Magdy Samaan, Kahire, The Telegraph, 07 Haziran 2012, http://www.telegraph.co.uk/news/ worldnews/middleeast/syria/9317692/Syria-full-horror-of-al-Qubeir-masacre-emerges. html.

46- "Syrian activists document al-Bayda and Baniyas massacre", Ian Pannell, BBC, 28 Mayıs 2013, http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22684359.

47- "Dozens more bodies found at Syria massacre site", Patrick J. McDonnell, Los Angeles Times, 27 Ağustos 2017, http://articles.latimes.com/2012/aug/27/world/la-fg-syria- violence-20120827

48- "Syrian Medical Voices from the Ground: The Ordeal of Syria's Healthcare Professionals, Center for Public Health and Human

Rights", Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health and Syrian American Medical Association, Şubat 2016. https://www.sams-usa. net/wp-content/uploads/2016/09/Syrian-Medical-Voices-from-the-Ground_F.pdf

49- 2016 : صمح يف قيثوتلا بتكم, .s.r رعولا يح يف ريجهتلا رشؤم. .

50- رييغتلا يفارغوميدلا.. رودلا دلع ةنيدم ةيقذاللا. Eqtisad. [Online] 10 18, 2016.

51- Jiblawi, Hussam Al. ديازت ةريتو ةساىيس ريجهتلا يرسقلا يف ايروس طسو ةاناعم برحلا راصحلاو. Beyrut : Atlantic Council, 2016. 52- 2016 : صمح يف قيثوتلا بتكم, .s.r رعولا يح يف ريجهتلا رشؤم. .

53- Karkaeli, Samer. (اذام يرجي يف ميظنت يقرش ةزملا قشمدب اذاملو درط ناكس(ناتسب يزارلا. Orient News. [Online] 19 Ağustos 2015. http://www.orient-news. net/ar/news_show/89929.

54- Veriler, 2014 ve 2017 yılları arasında yazar tarafından toplanmıştır.

55- 2016 : صمح يف قيثوتلا بتكم, .s.r رعولا يح يف ريجهتلا رشؤم. .

56- Hatahet, Sinan. ةيلمعلا ةيضوافتلا ةيلحملا يف عارصلا يروسلا. s.l. : Nusuh, 2016.

57- http://w w w .ohchr .org /EN/NewsEvent s /Pag e s /Displ a yNews. aspx?NewsID=15295&LangID=E

58- IŞİD, bu yazıların bir kısmında belirtildiği gibi, spesifik olarak medya aktivistlerini hedef almıştır: "ISIS Is Trying To Kill These Syrian Media Activists For Doing Their Jobs" (http://www.huffingtonpost. com/entry/isis-kills-journalists-media-activists_us_5731f789e4b0bc9cb04808d1), "Isis have executed five Syrian media activists, a new video claims" (http://www.independent. co.uk/news/world/middle-east/isis-have-executed-five-syrian-media-activists-a-new- video-claims-islamic-state-isil-mass-a7106446.html), "ISIS kills Iraqi woman activist over Facebook comments" (http://speisa.com/modules/articles/index.php/item.389/isis-kills- iraqi-woman-activist-over-facebook-comments.html)

59- http://www.un.org/arabic/news/story.asp?NewsID=23095#.WDWKxvl96Cg

60- Syrian Network for Human Rights ميظنت ةلودلا ةيمالسإلا يف قارعلا ماشلاو رجهي ندم تادلبو فير ريد روزلا يفرشلا http://sn4hr.org/arabic/2014/07/08/1610/

61- شعاد يف ريد روزلا... تاكاهتنا ريجهتو https://goo.gl/IVp96s

62- تاكابتشالا يف سأر نيعلا نم ؟لوؤسملا http://asharqalarabi.org.uk/barq/b- qiraat-1309.htm

63- Hoffmann, Bill. "Richard Perle: US 'Partially Responsible'for ISIS Kobani Crisis." (2014).

64- ةدوعلا ةدركسحلا ريجهت يرصق مالحأو ةيدركلا يف فير، ةكسحلا ريجهت يرصق مالحأو https:// goo.gl/pKlCoK

65- يقرع ساسأ دلع اهفيرو ضيبأ لت نم دركلا ريجهت https://goo.gl/WNaNsP

66- https://goo.gl/hVdyBa-66

67- Syrian Network for Human Rights ميظنت ةلودلا ةيمالسإلا يف قارعلا ماشلاو رجهي ٢١٠٠ ةلئاع نم فير بلح يقرشلا https://goo.gl/OPZBwO

68- Rami Suweyd, ةيروس: شعاد نعسي نلإ ةماقإ ةقطنم ةنمآ نم داركألا https:// goo.gl/cUFVtP

69- The Washington Institute PolicyWatch 2528, "Ethnic Cleansing Threatens Syria's Unity"

70- SASAM, "Kurdish Population in Syria", Rasim Bozbuğa 5 Ağustos 2014.

71- 59 ile aynı referanslar

72- Rojava's Sustainability and the PKK's Regional Strategy, Fabrice Balanche, 24 Ağustos 2016, PolicyWatch 2680, Washington Institute

73- 59 ve 61 ile aynı referanslar

74- "Syrian Kurds appoint Arab governor in Hasakah, bid for international support", Middle East Eye, Wladimir van Wilgenburg, Perşembe, 31 Temmuz 2014.

75- "PYD Leader Warns of War with Arab Settlers in Kurdish Areas", Rudaw 24 November 2013, http://rudaw.net/english/middleeast/syria/24112013

76- Mainly Amnesty International and the Syrian Network for Human Rights.

77- Amnesty International, "Syria: Arbitrary detentions and blatantly unfair trials mar PYD fight against terrorism", 7 Eylül 2015. ةيـدركلا ةيتـاذلا ةرادإلا 18 Ocak 2015، Rights Human for Network Syrian 78- يـدركلا يطارقوميـدلا داحتـالا بـزح تاكاهتنـا زربـأ تاوقـو

78- 66 ile aynı referanslar

79- 66 ile aynı referanslar

80- "YPG dismisses Amnesty report accusing Kurds of ethnic cleansing", Yerevan Saeed, 19 Ekim 2015, Rudaw.

81- 66 ve 67 ile aynı referanslar.

82- "Revisiting Kurdish Tolerance: YPG Attacks Assyrian Militia", Paul Antonopoulos, 12 Ocak 2016, AMN.

83- "Why A Kurdish Enclave in Syria Is a Very Bad Idea", Maram Susl, Global Research, 7 Nisan 2016, Global Independent Analytics.

84- "Assyrians and Kurds clash for first time in north Syria", Diana Al Rifai, 12 Ocak 2016, Al Jazeera English.

85- "Syrian Arab IDPs shelter in Rojava's Afrin", Hisham Arafat, 31 Mayıs 2016, K24.net

86- "Syrian-Kurdish SDF successfully absorbing non-Kurdish groups", 9 Mart 2016, Rudaw

89- "ايـروس ةيطارقميـدلا» حمسـت نيبندملـل ةدوعـلاب نـلإ مهلزانـم يـف كولـس ةقـرلاب", Ahlam Salamat, 17 Temmuz 2016, Smart News Network, https://goo.gl/9Wwqxt

90- "ةرادإلا ةيتـاذلا» حمســت ةدوعــب تالئـاع ةحــزان نــلإ لوهــلا قــرش ةكســحلا", Mohamed Hussein, 30 Nisan 2016, Smart News Agency, https://goo.gl/y5Ck11

91- "You Can Still See Their Blood", 10 Ekim 2013, Human Right Watch.

92- نويدشرملا نومهتي ماظنلا لذاختلاب يف ةيامح لهس باغلا, Assaad Ahmad Al Ali, 31 Ağustos 2015, Al Modon.

93- دفـو يلاهـأ الولعـم راز نـوع: ةهبـج ةرصنـلا تـررق ريجهـت اهلهـأ لتقـو ،اهبابـش Al Jomhouria http://www.aljoumhouria.com/pages/view/95337

94- ءالجإ فالآلا نم ناكس اردع فيرب قشمد ىلا نكامأ ةنمآ, Russia Today, 30 Aralık 2013

95- نيملسملا ةعيشلا قحب تاكاهتنالا زربا لوح شتوو ستيار ةعيش ةمظنمل يرهشلا ريرقتلا, 1 Nisan, 2015, Shia Rights Watch

96- نم ةديدج ةعقد ءالجإ عم نمازتلاب ةعوفلاو ايرفك نم تالفاح ٤ جورخ ٢٠١٦ ٢١ Aralık , Sputnikلح نم نيحلسملا,

97- 4,000 Şii sivilin Maaret Masreen'den sınır dışı edildiği bildirildi. http://www. beirutme.com/?p=590, قريتشا ةرزجملا ةيّبغملا: ٢٠٠ ديهـش ،دوقفمو http://al- akhbar.com/node/231746

98- ةرصنلا' يف ةيقذاللا ريرقت يقيثوت رزاجمل, Hussein Mortada, Al-Ahed News Website

99- نمرألا اياحض ريجهت ديدج دعب كراعم بسك, Tareq Al Dibiss, 31 Mart 2014, Now

100- ةذي هامحـو ةيقذالـلا يفـير يـف ةيولعـلا برقـلا نـع للـوألا تاعافـدلا رايهنـا Souria Al 2015, 30 Temmuz Omar, Al Salimةحادرقـلا, نـم برقـلاب ةريبـك ةكرعـم برقـب

101- ةكرعم ةامح... راوثلا نورطيسي ىلع ةيرق ةيسيلطلا ةيلاوملا, Rasha Dalati, 28/09/2016, Micro Syria

102- "اذامل رجاه نويحيسملا نم ةيرق (ةبرخ) فيرب ؟اعرد", Iyas Omar, AllSyria, 17-8-2016 , ,اعرد فير يف عرزإ ةنيدمب (12) ءاوللا يفhttps://goo.gl/gXBvlo نيتبابد رمديو ارقش ةدلب ىلع رطيسي رحلا شيجلا

103- 80 % مهبلغأ هاجتاب لبج نييولعلا .. ةبسن حوزن يلاهأ ةدرحم, Abdulmajid Al Alwani, 2014-08-27, Orient News

104- http://w w w .ohchr .org /EN/HRBo die s /HRC/IICISyria/Pag e s / IndependentInternationalCommission

105- "Report on the events of Tal Abyad region", Violations Documentation Center, Temmuz 2013

106- دنّاقلا يركسعلا ـل »دنج بصقألا:« كراعم ةامح ةرمتسم فيفختل طغضل Arabi

YAZARLAR HAKKINDA

Sinan Hatahet, Al Sharq Forum uzman araştırmacılarındandır. Halihazırda Hatahet, Suriye krizine odaklanan birçok düşünce kuruluşuna danışmanlık yapmaktadır. Araştırmalarında; Orta Doğu'da Yeni Bölgesel Düzen, Kürt Ulusal Hareketi, İslamcılık, Radikalizmle Mücadele, Yerel Konseyler ve Yönetim başlıklarını ele almaktadır. Geçmişte, 2012 yılının sonundan 2014 yılının Eylül ayına dek Suriye Ulusal Koalisyonu'nun medya ofisinde İdari Müdür olarak çalışmıştır.

Ayman Aldassouky, Omran for Strategic Studies Araştırmacısıdır. Halihazırda, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Araştırmaları, Yerel Konseyler ve Yönetim, Cihatçı Hareketler ve Orta Doğu'da Devletlerarası İlişkiler üzerinedir. Daha önce, 2009-2010 yılları arasında Orient Center for International Studies'de İdari Direktör ve 2012-2014 yılları arasında Sham Center for Research and Studies'de Araştırmacı olarak çalışmıştır.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

/ SharqForum

/ Sharq-Forum

ALSHARQ FORUM

SURİYE'DE DEMOGRAFİK MÜHENDİSLİK

Baas Partisi liderleri; köklü siyasi kurumların yokluğunda, otoritelerini pekiştirmek için mezhepsel aidiyetlere, ideolojik temayüllere ve militer uygulamalara başvurmuş ve kapsayıcı bir ulusal Suriyeli kimliğini oluşturmaktan mümkün mertebe kaçınmışlardır.

Hafız Esad, yerel toplulukları manipüle ederken kendisini fiili bir hami gibi konumlandırarak mezhepçi ayrılıklardan faydalanmıştır. Benzer bir şekilde, bölgedeki düşmanlarının ve rakiplerinin ilgisini başka yönlere çekmek için komşu ülkelerdeki etnik ve dini çatışmaları kışkırtmıştır.

منتدى الشرق
ALSHARQ FORUM
www.sharqforum.org